

Henna Saareks

**ASiantuntija-Avusteinen
Tuomioistuinsovitte-
lu vaihtoehtona huoltoriita-
oikeudenkäynneille**
Sovittelumallin vakiintumisesta

Opinnäytetyö

Liiketalouden ammattikorkeakoulututkinto

Julkishallinto ja juridiikka

2024

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Oikeustradenomi (AMK)
Tekijä	Henna Saareks
Työn nimi	Asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu vaihtoehtona huoltoriitaoikeudenkäynneille: Sovittelumallin vakiintumisesta
Toimeksiantaja	Kymenlaakson kärjäoikeus
Vuosi	2024
Sivut	61 sivua, liitteitä 8 sivua
Työn ohjaaja	Mirka Loponen

TIIVISTELMÄ

Tutkielmassa selvitettiin asiantuntija-avusteisten tuomioistuinsovitteluiden nykytilaa kärjäoikeuksissa. Aihetta lähestyttiin tarkastelemalla toimintavuosien 2015–2022 asiantuntija-avusteisiin sovitteluihin saapuneiden asioiden vireilletulomääriä, käsittelyaikojen kestoja sekä sovinnolla ratkaistujen asioiden osuutta.

Kyselyiden kautta haettiin lisäksi tarkempaa selvitystä tuomareiden käytänteistä sekä sovittelumalliin liittyvistä näkemyksistä. Kvantitatiivisin menetelmin hankittua ja analysoitua aineistoa syvennettiin paikoin kvalitatiivisin analyysimenetelmin.

Tilastot osoittivat, että hakemusmäärät laskivat valtakunnallisesti vuodesta 2020 niin kokonaisuudessaan lapsioikeuteen liittyvien hakemusasioiden kuin asiantuntija-avusteisissa tuomioistuinsovitteluissa käsiteltyjen asioiden määrien osalta. Sovinnolla ratkaistujen asioiden määrät olivat myös laskeneet merkittävimmin vuodesta 2020, ja asiantuntija-avusteisten tuomioistuinsovitteluiden kokonaiskäsittelyajat ovat olleet pääasiassa nousussa vuodesta 2015. Suorien sovitteluhakemusten suhteen hakemusmäärät olivat pysyneet lähes samoina koko tarkastelujakson ajan.

Käsittelyajoilla koettiin olevan merkittävä vaikutus tuomioistuinsovitteluihin haikutumiseen. Valtaosa vastanneista säilyttäisi kehitystyön sekä resurssit nykyisessä asiantuntija-avusteisessa sovittelumallissa uusien rinnakkaisten mallien kehittämisen sijasta ja asiakkaiden ohjaamisen sovitteluun nähtiin olevan yhteisesti tuomioistuimen sekä avustajien vastuulla.

Prosessin muutostarpeiden osalta enemmistön näkemys oli, että itse prosessi toimii sellaisenaan. Merkittävä osuus vastanneista koki, että asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun tulisi lapsiasioissa olla joko pakollinen taikka ensisijainen vaihe eli tietynlainen edeltävyysehto oikeudenkäyntiprosessille.

Oleellisimpina kehityskohteina sovittelumallissa nähtiin tuomioistuimen resursien sekä asiantuntijoiden kouluttamisen lisääminen, prosessin tunnettuuden kasvattaminen sekä käsittelyaikojen nopeuttaminen. Lisäksi on tunnistettu, että prosessuaalisista syistä huoltoriita-asioita saatetaan vireille tarkoituksella ensin oikeusprosessina, sovittelusuostumuksin.

Asiasanat: tuomioistuinsovittelu, kärjäoikeus, huoltajuuskiistat

Degree title	Bachelor of Business Administration
Author	Henna Saareks
Thesis title	Expert-assisted dispute mediation and establishment of the mediation model
Commissioned by	Kymenlaakso District Court
Time	2024
Pages	61 pages, 8 pages of appendices
Supervisor	Mirka Loponen

ABSTRACT

The objective of the thesis was to examine the establishment and current organization state of expert-assisted dispute mediation in Finland. The mediation model for custody disputes was implemented nationwide in district courts in 2014. However, the themes currently under consideration have not been studied in such detail in recent years.

The topic was approached by analyzing the number of cases filed for expert-assisted mediation, the duration of the proceedings, and the proportion of cases resolved by settlement between 2015 and 2022. Two separate surveys were conducted to clarify the judges' views on the mediation model. The thesis combined qualitative and quantitative research methods.

Based on statistical data, the number of child-related cases filed in district courts had decreased since 2020, but the number of direct mediation applications had remained almost unchanged throughout the study period. The proportion of cases resolved by settlement had also decreased significantly since 2020, and the processing times of expert-assisted dispute mediations seemed to be steadily increasing since 2015.

Based on the survey results, the judges generally considered that the responsibility for referring clients to mediation lies with both the court and the lawyers. Processing times were deemed to have a significant impact on the willingness to seek mediation, and a majority of respondents would prefer to retain development efforts and resources in the existing expert-assisted mediation model instead of developing new ones.

Regarding the development needs concerning the mediation process, the majority opinion was that there was no need for development in expert-assisted dispute mediation. A significant number of respondents had the opinion that expert-assisted dispute mediation should be either a mandatory or primary stage for the legal process. With respect to developing the mediation model, suggestions referred to increasing the human resources of the courts, providing training for experts, increasing the general awareness of the process, and accelerating the processing times. The duration of processing times may affect the number of settlements reached, as disputes may become more complicated over time. It has also been recognized that for procedural reasons, child custody disputes are intentionally filed with a court, with the additional option of mediation agreement.

Keywords: dispute mediation, district court, custody dispute

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	HUOLTORIIDAT JA LAPSIOIKEUS	6
2.1	Huoltoriitaprosessit tuomioistuimessa.....	7
2.2	Moniammatillinen yhteistyö.....	9
3	ASiantuntija-AVUSTEINEN TUOMIOISTUINSOVITTELU	11
3.1	Sovittelumallin kokeilu käräjäoikeuksissa	12
3.2	Kokeilun laajentaminen sekä valtakunnallistaminen	16
3.3	Seurantaryhmän loppuraportti sovittelumallin käyttöönotosta.....	19
3.4	Sovitteluiden kokonaiskentän nykytilasta.....	23
4	TOIMEKSIANTAJA OSANA TUOMIOISTUINLAITOSTA	25
4.1	Kymenlaakson käräjäoikeus	26
4.2	Asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu toimeksiantajavirastossa.....	27
5	TUTKIMUSMENETELMÄT JA TUTKIMUSAINEISTO.....	28
5.1	Tutkimuksen toteutus.....	30
5.2	Tutkimusaineiston hankinta	32
5.2.1	Tilastotilaukset	32
5.2.2	Kyselyiden laatiminen	33
6	TUTKIMUKSEN TULOKSET	34
6.1	Tilastotieto	34
6.2	Kyselyvastaukset.....	40
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	51
8	LOPUKSI.....	57
	LÄHTEET.....	59

LIITTEET

Liite 1. Kysely, Kymenlaakson käräjäoikeus

Liite 2. Kysely, valtakunnallinen

1 JOHDANTO

Asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu kehitettiin huoltoriita-asioihin oikeusprosessia nopeammaksi, edullisemmaksi sekä vähemmän kuormittavaksi vaihtoehdoksi vanhempien erimielisyyksien ratkaisemiseksi. Tutkielmassa selvitetään sitä, kuinka vakituisesti käyttöön otettu sovittelumalli on vuosikymmenen aikana käräjäoikeuksiin vakiintunut. Vastausta haetaan tarkastelemalla niin sovittelumallille asetettuja tavoitteita kuin niiden toteumia ja lisäksi kartoittaen käräjäoikeuksien sisäisiä toimintamalleja sekä tuomareiden näkemyksiä.

Toimeksiantajana toimii Kymenlaakson käräjäoikeus. Työn tavoitteena on tuottaa niin tilaajaviraston kuin myös muiden käräjäoikeuksien sekä eri sidosryhmien käyttöön ajantasaista yhteenvetoa sovittelumallin nykytilasta. Asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun kehitys- sekä käyttöönottovuosina oikeusministeriön asettamat työryhmät ovat tuottaneet kattavia selvityksiä sovittelumallista, mutta sittemmin aiheesta ei ole tuomioistuinten ulkopuolelle vastaavassa laajuudessa raportoitu.

Aihetta tarkastellaan nimenomaisesti tuomioistuimen näkökulmasta. Asiantuntija-avustajien, eri sidosryhmien sekä asiakkaiden osuuksia käsitellään siltä osin, kun ne nousevat kerätystä aineistosta esiin. Aineistohankinta koostuu tilastotilauksista sekä kyselyistä. Tutkimusote on pääosin kvantitatiivinen, mutta analysoinnissa käytetään myös kvalitatiivisia, tulkinnalle syvyyttä tuovia menetelmiä.

Sovittelulla tarkoitetaan tässä työssä tuomioistuimessa vireille saatettavaa prosessia, jossa sopijaosapuolina ovat kyseisen riita-asian osapuolet. Asiantuntijalla tarkoitetaan yhdessä sovittelutuomarin kanssa tuomioistuinsovittelussa toimivaa työparia, joka on koulutukseltaan tyypillisesti psykologi taikka sosiaalityöntekijä. Oikeusprosessi on hakemuksesta tuomioistuimessa vireille saatettava prosessi, jossa lopullisen ratkaisun riitaisaksi jääneessä asiassa antaa asiaa käsittelevä tuomari ja käsittelyajalla tarkoitetaan asian vireilletulosta käsittelyn päättymiseen kuluvaan aikaan.

Opinnäytetyössä käydään aluksi läpi huoltoriitojen käsitettä sekä sitä, kuinka niitä voidaan tuomioistuimessa ratkaista. Asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovitte-
lun osalta käydään läpi mallin tähänastista elinkaarta sen kehittämistä nykyhetkeen. Työn toimeksiantajan esittelyä seuraa tutkimusmenetelmien sekä tutkimustulosten raportointi ja lopuksi esitellään tulosten kautta muodostetut johtopäätökset.

2 HUOLTORIIDAT JA LAPSIOIKEUS

Pitkittyneet huolto- ja tapaamisriidat vanhempien välillä ovat tutkimusten mukaan lapsille vahingollisia. Suomessa lapsia koskevassa huolto- ja tapaamis-
oikeusjärjestelmässä pyritään konflikteja katkaisemaan ensisijaisesti sovinnol-
listen ratkaisujen kautta. Valtaosa lapsen huoltoon, tapaamiseen sekä asumi-
seen liittyvistä asioista ratkaistaan sopimuksin lastenvalvojan luona, mutta ne
riitaisimmat asiat, joihin ei kuntien tarjoamassa sosiaalityössä ratkaisua tavoiteta,
voidaan saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi. (Ervasti & Attias 2022, 77.)

Huoltoriidasta on kyse, kun huoltajat ovat erimielisiä lapsen asumiseen, huoltoon
tai tapaamisjärjestelyihin liittyvistä asioista. Konflikti voi sisältää myös kysymyksen
lapsen elatuksesta. (Hakalehto & Toivonen 2021, 281.)

Suomessa 1970–80-luvuilla omaksi oikeudenalakseen eriytyneen lapsioikeuden
katsotaan muodostuneen, kun yhteiskunta alkoi tunnistaa lapset itsenäisinä
yksilöinä ja alkoi säätää erinäisiä lapsen asemaa koskevia lakeja. Laki
lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361) astui voimaan 1984, ja
sitä päivitettiin sittemmin laajasti 1.12.2019 voimaan astunein lakimuutoks-
in. Vakiintuneita oikeuskäytäntöjä vahvistettiin tuolloin laeiksi ja uutena säädettiin
esimerkiksi vuoroasumisesta, muuttamisesta ilmoittamisen velvollisuudesta
sekä lapsen oikeudesta tavata muuta kuin vanhempaansa. (Aaltonen 2020,
luku 2.1.)

Lakiuudistuksella otettiin paremmin huomioon ajan myötä muuttuneita perhe-
rakenteita sekä lapsen asemaa niiden keskiössä. Perheiksi tunnistettiin jat-
kossa niin uusperheet, kahden eri talouden perheet kuin esimerkiksi yhden
huoltajan perheetkin. (Aaltonen 2020, luku 2.1.)

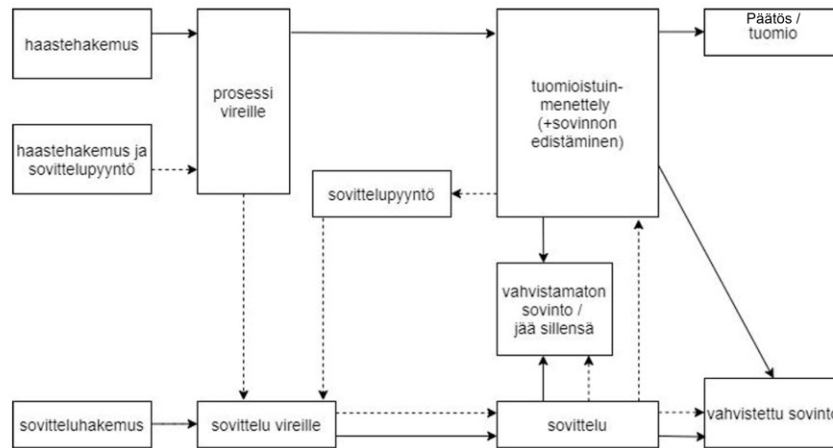
2.1 Huoltoriitaprosessit tuomioistuimessa

Tuomioistuimessa huoltoriitaa voidaan hakemuksesta käsitellä joko sovittelutai oikeusprosessissa. Sovinnolliseen ratkaisuun tähtäävää järjestelmää kuvaa lapsioikeuden prosessaamisen rakenteet: oikeusprosessi, jossa lopullisen ratkaisun asiassa antaa asiaa käsittelevä tuomari, voidaan osapuolten yhteisestä tahdosta ja sovittelun edellytysten täytyessä keskeyttää ja siirtää sovitteluprosessiin. Huomattavaa kuitenkin on, että vapaamuotoinen pyyntö on tehtävä ”ennen kuin asian valmistelu on todettu päättyneeksi” (Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 29.4.2011/394, 4. § mom. 2). Oikeusprosessissa osapuolten keskinäisesti saavuttaman sovinnon vahvistaminen on kuitenkin mahdollista vielä valmisteluistunnon jälkeen aina pääkäsittelyn päättymiseen saakka.

Erillisen sovittelutuomarin avustuksella toteutettavassa sovittelussa saavutettu sovinto päättää taustalla mahdollisesti olleen oikeusprosessin ja sovinto voidaan vahvistaa täytäntöönpanokelpoiseksi (Tuomioistuinlaitos 2022a). Tuloksettomasta sovittelusta riitaisena hakemusasia vireille laitettu asia sen sijaan palautetaan vireillä olevaan oikeusprosessiin hakemusasiaa käsitelleen tuomarin ratkaistavaksi.

Oikeusprosessiin on mahdollista siirtää tai palauttaa myös yksittäisiä vaatimuksia. Sovittelutuomarin tehtävänä on käydä osapuolten kanssa läpi kaikki asiassa esitetyt vaatimukset ja mikäli sovintoon päästään niistä vain osassa, voidaan riitaiseksi jääneet vaatimukset ratkaista oikeusprosessissa tuomiolla tai päätöksellä. (Oikeusministeriö 2013, 88.)

Sovitteluprosessiin siirtyminen ei kuitenkaan ole sovinnon vahvistamisen edellytys, sillä mikäli osapuolet löytäisivät molempia tyydyttävän ratkaisun oikeusprosessin aikana, voidaan vanhempien keskinäinen, lapsen edun mukaiseksi arvioitu sovintosopimus myös tuolloin tuomioistuimen päätöksellä vahvistaa (Tuomioistuinlaitos 2020). Huhtaniemi (2021, 15) on havainnollistanut oikeus- ja sovitteluprosessien vaiheita sekä yhteyksiä toisiinsa kuvan 1 mukaisesti.

Kuva 1. Tuomioistuinsovittelu Suomessa (mukaillen Huhtaniemi 2021, 15)

Suoralla sovitteluhakemuksella vireille tulleessa asiassa tehdään sovittelun aloituspäätös. Vastaavasti aloituspäätös tehdään, mikäli molemmat osapuolet osoittavat halukkuutensa siirtää asia oikeusprosessista sovitteluun. Sovittelun aloittaminen edellyttää aina molempien osapuolten suostumusta (Hakalehto & Toivonen 2021, 283), ja sovittelu vastaavasti päättyy, mikäli toinen osapuoli ilmaisee, ettei halua asiaa enää sovittelavan. Mikäli asia jää riitaiseksi ja taustalla ei ollut vireillä oikeusprosessia, vaan sovittelu oli aloitettu suoran sovitteluhakemuksen jättämisellä, tulee asiassa jättää uusi hakemus käsittelyn aloittamiseksi oikeusprosessissa.

Laissa riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (10. § mom. 2) säädetään, että ”lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevassa asiassa sovitteluintunto tulee järjestää viipymättä sen jälkeen, kun tuomioistuin on tehnyt päätöksen sovittelun aloittamisesta”. Hallituksen esityksen (HE 186/2013, 25) mukaan ilmaisu *viipymättä* tarkoittaa ajallisesti viimeistään kuuden viikon kuluessa aloituspäätöksestä.

On kuitenkin myös asioita, jotka eivät sovellu sovitteluun. Oikeusministeriön ohjaustyöryhmä totesi selvityksessään asiantuntija-avusteisten huoltoriitojen sovittelukokeilusta (Oikeusministeriö 2012, 41), että asioissa, joissa vanhemmilla on merkittäviä päihde- tai mielenterveysongelmia, on myös heidän kykynsä sitoutua sovintoon alentunut. Sen myötä tuomioistuimen auktoriteetti

asian ratkaisijana, eli oikeusprosessissa tuomarin antama päätös yhteisen sovittelusovinnon sijasta, edesauttaa yleensä paremmin lopullisen ratkaisun toteutumista.

Samaisen työryhmän mukaan sovittelun edellytyksiä arvioitaessa tulee tarkastella myös vanhempien konfliktin syvyyttä sekä esimerkiksi eroprosessin vaihetta. Akuutissa erokriisissä oleva tarvitsee yleensä ensin aikaa käsitellä erokokemustaan, ennen kuin on riittävän pystyvä arvioimaan erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja omasta sekä lastensa näkökulmasta.

2.2 Moniammatillinen yhteistyö

Aaltosen (2020, luku 2.1) mukaan tuomioistuin tarvitsee usein muiden ammattialojen tietoja lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa, sillä kyseessä on juridisten lisäksi taloudellisten, sosiaalisten sekä psykologisten kysymysten kokonaisuus.

Käräjäoikeuksissa vuonna 2014 valtakunnallisesti käyttöönotettu asiantuntijaavusteinen huoltoriitojen sovittelu muodostaa vaihtoehdon huoltoriitaoikeudenkäynnille perustuen moniammatilliseen yhteistyöhön. Sovittelutuomari yhdessä lapsen kehitykseen sekä vanhemmuusasioihin erikoistuneen asiantuntijan kanssa tukee riittäviä erovanhempia löytämään ratkaisua niin juridisiin kuin psyykkisiin konflikteihin (Tuomioistuinlaitos 2022a).

Oikeudenkäyntiprosessin haittoina nähdään se, että ne osaltaan tarjoavat foorumin riitaisten vanhempien vastakkainasettelun vahvistumiselle. Riidan osapuolet saattavat tavoitella omien vaatimustensa maksimaalista läpivientiä keinoinaan esimerkiksi moittia toista vanhempaa osoittamalla ja korostamalla tämän puutteita taikka ongelmia. Konfliktia saatetaan laajentaa myös muita ihmissuhteita vahingoittaviksi tai rikkoviksi, kun kuultaviksi nimetään perhe- tai ystäväpiirin jäseniä. Kaikki nämä haittavaikutukset johtavat oikeusministeriön ohjaustyöryhmän (Oikeusministeriö 2012, 20) mukaan siihen, että konflikti pysyy yllä pitkään ratkaisun antamisen jälkeenkin.

”Sovittelun edut verrattuna oikeudenkäynnissä tapahtuvaan sovinnon edistämiseen ovat ilmeiset. Sovinnon edistämisen ja sovittelun eroa voidaan kuvata siten, että oikeudenkäynnissä pyritään

sopimukseen ja sovittelussa sovintoon.” (Aaltonen 2020, luku 17.5.1.)

Asiantuntija-avusteinen sovittelu prosessina on vapaamuotoinen. Yhteisin keskusteluin haetaan ratkaisuja arkisiinkin lapsen asioihin – sellaisiin, joita ei oikeudenkäynnissä voitaisi ratkoa. Kun vanhempia tuetaan lisäämällä näiden keskinäistä vuorovaikutusta sekä sitoutetaan yhteisesti saavutettuun lopputulokseen, voidaan sillä vähentää myös riitojen uusiutumista (Ervasti & Attias 2022, 77–78).

Kuten oikeudenkäynnissä, myös asiantuntija-avusteisessa sovittelussa osapuolet voivat käyttää asiassaan avustajia. Sovittelussa oikeudellisen avustajan tehtävänä on Ervastian ja Attiaksen (2022, 82) mukaan pääasiallisesti olla päämiehensä tukena neuvotteluissa tämän asian ajamisen sijasta. Aaltonen (2020, luku 8.2) korostaa, että avustajien tehtäviin kuuluu selvittää sovinnollisen ratkaisun mahdollisuuksia sekä vaihtoehtoisten riidanratkaisujen käyttöä asiakkaidensa kanssa ennen asian vireille tuomista tuomioistuimessa.

Mikäli asianosaisella ei ole kykyä itse kustantaa lainoppinutta avustajaa, voi tälle varallisuuslaskelmien perusteella muodostua oikeus valtion osittain tai kokonaan korvaamaan oikeusapuun. Oikeusavulla voidaan kustantaa joko julkisen tai yksityisen oikeusavustajan käyttö. (Oikeus.fi 2021.)

Toisin kuin muissa sovittelumuodoissa huoltoriitasovitteluissa asiantuntija-avustajan osallisuus korvataan aina valtion varoista (Ervasti & Attias 2022, 84). Mikäli sovittelussa on kuitenkin kyse ainoastaan elatusapua koskevasta asiasta, ei asiantuntija-avustajan osallisuus ole tarpeen, sillä elatusapuasioissa neuvottelun tärkeimpänä asiantuntijuutena korostuu tuomareiden elatuslain sekä siihen liittyvän oikeuskäytännön tuntemus (Oikeusministeriö 2013, 55).

Asiantuntija-avustajien pätevyysvaatimuksista on säädetty laissa lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361, 17 c §). Ylempi korkeakoulututkinto tietyiltä aloilta on edellytys sovittelijana toimimiselle ja tyypillisesti sovittelijat ovat psykologeja tai esimerkiksi kuntien kasvatus- ja perheneuvonnan

puolen sosiaalityöntekijöitä (Peltonen ym. 2022, 76). Samaisen lastenhuoltolain luvussa 3 a säädetään, että hyvinvointialueen vastuulle kuuluu asiantuntijapalveluiden tuottaminen lapsen huolto- ja tapaamisasiota koskevien tuomioistuinsovitteluiden käyttöön, joka tarkoittaa sitä, ettei asiantuntija-avustajan osallisuutta pelkkien elatusasioiden sovitteluihin lakisääteisesti edellytetä tuottavan.

3 ASiantuntija-AVUSTEINEN TUOMIOISTUINSOVITTELU

Suomessa asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu otettiin koekäyttöön vuonna 2011 neljässä eri käräjäoikeudessa pilottikokeilun laajentuen vielä seitsemään muuhun käräjäoikeuteen syksyllä 2012. Pysyvästi malli vakinaistettiin valtakunnallisesti kaikkiin Suomen käräjäoikeuksiin toukokuussa 2014. (Oikeusministeriö 2016, 7.)

Nykyisellään asiantuntija-avusteisena sovitteluna tunnetun prosessin syntyhetkenä voitaisiin pitää oikeusministeriön vuonna 2010 julkaisemaa selvitystä ”Asiantuntija-avustajan käyttö huoltoriitojen sovittelussa”. Mietinnön laatinut suunnittelutyöryhmä ehdotti tuolloin Norjassa käytössä olleen niin kutsutun Follo-mallin kaksivuotista kokeilua Suomessa tarkoituksenaan mm. parantaa lasten asemaa oikeudenkäynnissä. Sittemmin kokeilu jatkettiin kolmevuotiseksi.

Työryhmä painotti selvityksessään, että ”lapsen huolto ja tapaamisoikeutta koskevien riitojen käsittelyssä tavoitteena ei ole sovinto sinällään vaan lapsen etu. Usein sovinto kuitenkin vähentää vanhempien välisiä ristiriitoja ja on siten lapsen edun mukaista” (Oikeusministeriö 2010, 13). Aaltosen (2020, luku 17.1) mukaan vanhempien saavuttamat sovinnot tukevat lisäksi osapuolten keskinäisiä välejä, kun sovinnossa jäävät muodostumatta niin kutsuttujen voittajien sekä häviäjien roolit. Vanhempia tulisi auttaa näkemään lapsen etu, joka taas on yksi asiantuntija-avustajan keskeisimmistä tehtävistä (Oikeusministeriö 2010, 17.)

Työryhmän selvityksessä esiteltiin ne vaihtoehdot, jotka olivat toteutettavissa ilman lainsäädäntömuutostarpeita ja nykyinen, käytössä oleva malli, oli yksi kolmesta lainvalmisteluosaston muistion mukaisesta ehdotelmasta. Työryhmä

totesi tuolloin, ettei Follo-mallia voitu sellaisenaan toteuttaa, jolloin pilotointi toteutettaisiin sovittelun muodossa. (Oikeusministeriö 2010, 14.) Norjan malli poikkeaa prosessina enimmälti siten, että siinä asiantuntija-avustajaa käytetään sovittelun sijasta oikeusprosessissa. Norjassa sovittelutapaaminen on lisäksi pakollinen edeltävyysehto varsinaisen oikeusprosessin aloittamiselle (Ervasti & Attias 2022, 81).

Sovittelumallissa määrääjiksi laadittavat kokeilusopimukset, jotka kestävät tyypillisesti muutamia kuukausia, auttavat vanhempia näkemään erilaisten vaihtoehtojen toimivuuden arjessa (Aaltonen 2020, luku 9.7). Kokeilujaksoja seuraa uusi sovitteluistunto, ja istuntoja oikeusministeriön suunnittelutyöryhmä esitti yhden asian kokonaisprosessiin kuuluvaksi yhdestä kolmeen. Esityksessä asiantuntija-avustajan tehtäviin kirjattiin myös tukitoimena kotikäynnit, joiden pohjalta avustaja tuottaisi havaintoja niin vanhemmille kuin tuomioistuimelle. (Oikeusministeriö 2010, 18.)

Prosessin haasteiksi suunnittelutyöryhmä (Oikeusministeriö 2010, 19–20) nimisi oikeudenkäyntiin palaavien asioiden osalta mm. sovittelutuomarin esteellisyysskysymyksen sekä siitä muodostuvan kokonaisprosessin ajallisen pitkittymisen sekä sovittelulain vetoamiskiellon ja asiantuntija-avustajan osallistamisen osaksi oikeudenkäyntejä. Työryhmä tähdensi, että koska nykyainsäädäntö ei mahdollistanut esimerkkinä toimineen mallin käyttöä koko laajuudessaan mutta asiantuntija-avusteinen työparimenetelmä nähtiin hyödyllisenä myös huoltoriitaoikeudenkäynneille, olisi lakimuutosten osuutta syytä selvittää.

3.1 Sovittelumallin kokeilu käräjäoikeuksissa

Vuoden 2006 alusta voimaantullut laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa (sittemmin kumottu) oli mahdollistanut sovittelun myös lasten huoltoon, elatukseen sekä tapaamisoikeuteen liittyvissä asioissa, mutta neljän vuoden tarkasteluajalla huoltoon ja tapaamisiin liittyviä asioita kyseisessä prosessissa oli ollut vireillä valtakunnallisesti kaikkiaan vain 27 kappaletta. Kaikkiaan sovitteluasioita oli tullut vireille 514. (Oikeusministeriö 2012, 18.)

Sen sijaan vuonna 2011 asiantuntija-avusteiseen huoltoriitasovitteluun asioita saapui vireille ensimmäisen 11 kuukauden aikana yhteensä 234 kappaletta,

joka määrä tavoitettiin neljän käräjäoikeuden toimialueelta. Vaikka valtaosa tuolloin kokeilussa olleeseen sovittelumuotoon tulleista asioista oli oikeudenkäynnistä siirtyneitä, oli suorien hakemusten määrä silti 32 hakemuksellaan yhä korkeampi, kuin mihin olemassa olleen sovittelumallin hakemusmäärissä oli päästy neljän vuoden aikana. (Oikeusministeriö 2012, 26.) Nykyisin asiantuntija-avusteisiin sovitteluihin sovelletaan lakia riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (29.4.2011/394), joka on 21.5.2011 kumonnut ja korvannut aiemman lain riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa.

Vanhempien pitkittyvät riitaisuudet voivat vaarantaa lapsen kehityksen sekä terveyden (Araneva 2022, 507). Huoltoriitasovittelukokeilun tavoitteiksi asetettiin niin kestävien ja lapsen edun mukaisten sovintojen saavuttaminen kuin nopeammat huoltoriitojen käsittelyajat sekä pyrkimys keventää tuomioistuinten ja sosiaalitoimien työtaakkoja. Tuolloin tuomioistuimet pyysivät sosiaalitoimen selvityksen 55 %:ssa huoltoriitaoikeudenkäynneistä ja oikeusprosessit kestivät keskimäärin 8 kuukautta. Helsingin käräjäoikeudessa prosessit olivat jopa 1,5 vuoden mittaisia. (Oikeusministeriö 2012, 17.)

Neljässä eri käräjäoikeudessa toteutettu kokeilujakso aloitettiin vuoden 2011 alussa ja samaisen vuoden marraskuuhun mennessä sovintoon oli päästy noin 75 %:ssa asioista keskimääräisen käsittelyajan ollen 1,5 kuukautta (Oikeusministeriö 2012, 7). Lapsiin liittyvien asioiden käsittely tulisi toteuttaa joutuisasti ja käräjäoikeuksissa käsittelyjärjestys tulisi käytännössä toteutua niin, että lapsiin liittyvät asiat sijoitettaisiin muiden riita-asioiden edelle (Aaltonen 2020, luku 7.10).

Oikeusministeriön ohjaustyöryhmässä painotettiin aktiivisen tiedottamisen merkitystä uuden sovittelumuodon tunnettavaksi tekemisessä ja sovitteluesitteen lähettäminen niin hakijalle kuin asiaan osalliselle otettiin käytänteeksi sovittelumallin alkuvaiheessa. Väliraportissa 2012 toistettiin jo suunnittelutyöryhmän nostamaa huomiota kouluttamisen tarpeesta; tuomareille oli vierasta työskennellä eri ammattialan edustaja työparinaan ja asiantuntija-avustajille taas työympäristönä tuomioistuin oli totutusta poikkeava. (Oikeusministeriö 2012, 22.) Kokeilun aikana saatu palaute kuitenkin oli, että parhaimmillaan työpari on täydentänyt toisiaan ja esimerkiksi vaikeasti riitaansa jumiutuneiden

vanhempien kohdalla asiantuntija-avustajan substanssiosaaminen on ratkaisevassa asemassa lukkiutuneista tilanteista eteenpäin pääsemiseksi (Oikeusministeriö 2012, 48).

Tuomarin keskeisimpiä työtehtäviä tuomioistuinsovittelussa ovat mm. prosessijohtaminen, juridinen asiantuntijuus sekä sovintojen vahvistaminen vastaten ohella lapsen edun sekä sopimuksen täytäntöönpanoedellytysten täyttymisestä. Aaltosen (2020, luku 2.2) mukaan lapsia koskevien asioiden käsittelyissä tuomarilta vaaditaan lisäksi erityistä kärsivällisyyttä sekä objektiivisuuden säilyttämiskykyä.

Asiantuntija-avustajan tehtäviin kuuluu osoittaa lapsen etua niin sovittelijalle kuin vanhemmille, auttaa lukkiutuneiden tilanteiden avaamista sekä ohjata keskusteluja lapseen esimerkiksi esittäen vanhemmille ohjaavia kysymyksiä (Aaltonen 2020, luku 17.5.3).

”Kokeilua aloitettaessa kunnianhimoiseksi tavoitteeksi asetettiin sovitteluistunnon järjestäminen kahdessa viikossa siitä, kun osapuolet ovat antaneet sovitteluun suostumuksensa.” (Oikeusministeriö 2012, 29).

Kokeilujakson aikana keskiarvo istuntoajankohdan toteutumiselle oli 1 kuukausi ja 9 päivää sovittelupäätöksestä taikka suoran hakemuksen vireilletulosta. Haasteeksi oli muodostunut niin tuomarin, asiantuntija-avustajan kuin lapsen vanhempien sekä heidän mahdollisten avustajien aikataulujen yhteensovittaminen (Oikeusministeriö 2012, 29). Asianajajien aikataulut koettiin hankalimpana, ja istuntoja oli järjestetty jopa ilman näiden läsnäoloa.

Istuntojen kestoajat koettiin pitkiksi ja 10 %:ssa kaikista istunnoista käsittely oli kestänyt yli 6 tuntia. Yli puolet istunnoista oli kestoaltaan 3–6 tuntia ja yhdessä asiassa oli järjestetty keskimäärin 1,2 istuntoa. (Oikeusministeriö 2012, 30.) Toisaalta tunnistettiin, että pidemmässä istunnossa oli mahdollista päästä lähemmäs riitaisuuden taustasyitä sekä antaa tilaa vuorovaikutuksen sekä keskusteluyhteyden kehittymiselle. Se että yhdessä asiassa voidaan järjestää useita sovitteluistuntoja, selittyy tyypillisimmin osasovintojen saavuttamisella

(käsittelyä jatketaan riitaisten asioiden osalta myöhemmin) sekä kokeilusopimusten käytöllä (määräaikaisen sopimuksen vahvistaminen taikka muuttaminen seuraavassa istunnossa).

Kokeilujakson aikana lapsia oli kuultu vain yhdessä käräjäoikeudessa. Tuomioistuinsovittelun lähtökohta on seurantaryhmän mukaan se, ettei lapsen kuulemisesta tule hakea ratkaisua vanhempien erimielisyyksiin (Oikeusministeriö 2012, 33). Myöskään suunnittelutyöryhmän ehdottamia kotikäyntejä ei toteutettu, vaan asiantuntija-avustajan tehtävät rajautuivat istuntoihin.

Lapsilla ei ole asianosaisasemaa tuomioistuimen huoltoriita-prosesseissa (Ervasti & Attias 2022, 83), mutta lasten mielipiteiden huomioiminen kuuluu kuitenkin osaksi lapsen edun toteutumisen turvaamista ja siten kuuleminen voi olla yksi niistä keinoista, joilla lapsen tahtoa voidaan (ikä sekä kehitystaso huomioiden) selvittää (Araneva 2022, 370).

Sovittelukokeilulla oli todettu olevan merkittävä vaikutus sosiaalitoimien tekemisiin selvityspyyntöihin. Helsingissä selvityspyyntöjen määrät olivat vuoden vertailujaksolla vähentyneet 45 % ja selvityksen laatimiselle arvioitu kesto-aika oli sosiaalitoimessa nopeutunut kahdesta kolmeen kuukautta. Ohjausryhmän mukaan tällä oli näytetty toteen sitä tavoitetta, että kokeilu vähensi sosiaalitoimien kuormitusta. (Oikeusministeriö 2012, 38–39.)

Pelko korkeista oikeudenkäyntikuluista voi Aaltosen (2020, luku 16.1) mukaan johtaa epätydyttäviin vaatimuksiin myöntymiseen sekä jopa esteeksi oikeuksien hakemiselle. Onnistunut sovittelu oikeudenkäyntiprosessiin verrattuna vähentää lakimiesavustajien työmääriä pienentäen siten osapuolten oikeudenkäyntikuluja. Samaisten taloudellisten vaikutusten katsotaan ulottuvan myös oikeusavun puolelle, mikä tarkoittaa niin valtion varoista maksettavien palkkioiden vähenemistä kuin valtion tuottaman oikeusavun resurssien vapautumista. (Oikeusministeriö 2012, 54.)

3.2 Kokeilun laajentaminen sekä valtakunnallistaminen

Oikeusministeriö oli alkanut valmistella sovittelumenettelyn vakinaistamista ja asetti laajentumistyöryhmän selvittämään erityisesti mallin valtakunnallistamiseen sekä asiantuntija-avustajan pätevyysvaatimuksiin liittyviä seikkoja (Oikeusministeriö 2013, 14). Kirjallisilla tiedotteilla, käräjäoikeuksien omilla tiedotustilaisuuksilla sekä valtakunnallisella yhteisellä mediatilaisuudella onnistuttiin tavoittamaan niin sidosryhmien kuin median kiinnostus ja pian lakimiesavustajatkin alkoivat osoittaa aloitteellisuutta pyytämällä sovittelua hakemuksissa sekä vastauksissa (Oikeusministeriö 2013, 22).

Juridista sekä psykologista tietoa sisältävät yhteiset koulutukset tuomareille sekä asiantuntija-avustajille aloitettiin tammikuussa 2011 ja usean päivän seminaareista koostuvat koulutukset ehdotettiin edeltävyysehdoksi uusille sovittelun pariin siirtyville. Ervastin ja Attiaksen (2022, 91) mukaan sovittelumenettelyn osalta tulee pitää huolta sen laadukkuuden sekä kehittämisen ylläpidosta, sillä sovittelijoina toimivien valta riitaisuuksien käsittelyssä on merkittävä. Sovittelutaidon ylläpitoon sekä kehittämiseen tavoiteltiin sovittelumallin laajentumisvaiheessa mm. alueellisten kokoontumisten sekä valtakunnallisen vuosittaisen sovittelupäivän järjestämistä. (Oikeusministeriö 2013, 24.) Aiemmin oikeusministeriön vastuulla ollut koulutusten järjestäminen on sittemmin siirtynyt Tuomioistuinviraston tehtäväksi.

Kokeilujaksolla koulutukseen lisättiin sosiaalitoimen edustajien pyynnöstä – tai suoranaisesta vaatimuksesta – työnohjaus, jolla tavoiteltiin työparin yhteistyön ja itse sovitteluprosessin kehittämistä sekä tiedon tuottamista ohjausryhmälle mm. eri menettelytavoista sekä työssä havaituista ilmiöistä. Sovittelutyön emotionaalinen kuormittavuus otettiin teemoihin mukaan ohjattavien omasta aloitteesta, mutta laajentumistyöryhmän raportin (Oikeusministeriö 2013, 27) mukaan aiheeseen ei ehditty juuri keskusteluja enempää paneutua. Tuomarit, joille työnohjaus oli ollut ennestään tuntematon työtapana, vakuuttuivat työnohjauksen tarpeellisuudesta ja tunnistivat tarpeen työnohjauksen laajentamisesta myös muihin työtilanteisiinsa kuin nyt käsillä olevaan uuteen sovittelumalliin (Oikeusministeriö 2013, 28).

Kahdessa vuodessa neljän käräjäoikeuden alueella sovitteluasioita tuli vireille kaikkiaan 575 kappaletta suorien hakemusten osuuden ollessa 26 %. Suorien hakemusten määrä nähtiin työryhmässä maltillisena (Oikeusministeriö 2013, 28) ja 29 %:ssa suoralla hakemuksella saapuneista asioista sovittelua ei koskaan aloitettu toisen osapuolen suostumuksen puuttumisen johdosta (Oikeusministeriö 2013, 32).

Oikeusprosessista siirretyissä asioissa 80 % siirtyi sovitteluun jo kirjallisesta valmistelusta ja 17 % valmistelustunnosta. Sovittelu aloitettiin vasta sosiaali-toimen selvityksen valmistuttua 3 %:ssa asioita. (Oikeusministeriö 2013, 32.)

Oikeudenkäynnistä poiketen sovittelussa ei pääasiallisesti lisäselvityksiä taikka todistelua tarvita, mutta olosuhdeselvityksen hankkiminen voi kuitenkin tulla kyseeseen, kun tuomioistuin tarvitsee kokonaisharkintaansa varten tietoa esimerkiksi vanhemman terveydentilasta. Koska tuomarin vastuuseen kuuluu vahvistaa vain lapsen edun mukaisia sovintoja, on pikaselvitystä lapsen olosuhteista pidettävä perusteltuna, kun ratkaisijalle syntyy epäily sovinnon vahvistamisen esteiden olemassaolosta. (Oikeusministeriö 2013, 92.)

Edellinen suunnittelutyöryhmä oli selvityksessään 2012 nähnyt, että kokeilun suurin hyöty tavoitettaisiin siirtämällä asiat sovitteluun valmistelustunnon jälkeen. Tuolloin asian sovinnollista ratkaisua olisi yritetty ensimmäisen asiaa käsitelleen tuomarin toimesta. Toisaalta samainen työryhmä totesi myös, että asian suoraan kirjallisesta vaiheesta sovitteluun siirtämisen etuna olisi käsitteilyajan nopeus sekä tarpeettomuus vaihtaa asiaa käsittelevää tuomaria. Laajentumistyöryhmä kuitenkin tiivisti käytännön osoittaneen, että ”käytännössä tuomari voi vaikuttaa vain rajallisesti siihen, missä vaiheessa juttu siirtyy sovitteluun” (Oikeusministeriö 2013, 32).

Kokeilusopimukset koettiin toimivaksi tavaksi edistää riitaisten vanhempien keskinäistä luottamusta ja keskimäärin muutamien kuukausien mittaiset kokeilusopimukset edistivät lopullisen sovinnon löytämistä (Oikeusministeriö 2013, 34). Aaltosen (2020, luku 9.7) mukaan väliaikaismääräysten laatiminen vaatii tuomareilta viitseliäisyyttä, sillä ne johtavat myös istuntokertojen lisääntymiseen. Kokeilusopimukset mahdollistavat kuitenkin työparille tiedonsaannin esimerkiksi siitä, onko vanhemmilla todella kykyä noudattaa yhdessä sovittua ja

toteutuuko sovituksessa lapsen etu. Jatkoistunnoissa voidaan todentaa myös esimerkiksi sopimukseen kirjatuista päihdekuntoutukseen tai perheneuvolaan haikutumisesta: onko vanhempi menetellyt, kuten oli yhdessä aiemmin sovittu toimittavan? (Oikeusministeriö 2013, 101.)

Työparityöskentelyn osalta tuomarit ja asiantuntija-avustajat ovat antaneet positiivista palautetta mm. hyvästä yhteistyöstä, moniammatillisuuden toimivuudesta sekä oman työparin antamasta taustatuesta.

”Avustaja jaksoi pitää sovittelua yllä, kun tuomari oli jo heittä-mässä pyyhettä kehään. Kun sovittelija alkoi ryytyä, avustaja pelasti tilanteen hyvillä kysymyksillä.” (Oikeusministeriö 2013, 59.)

Lakimiesavustajien osallisuuden sovitteluissa työparit näkevät arvokkaana. Aluksi kireän ilmapiirin sovittelut saattoivat muuttua täysin lounastauon aikana, kun avustajiensa kanssa sovitteluun palasi avoimempia sekä uusia ehdotuksia löytäneitä vanhempia. *Ruokatauon ihmeeksi* nimitetyssä ilmiössä työparit eivät tienneet, mitä tauoilla oli tapahtunut, mutta uskoivat nimenomaisesti avustajien olleen tilanteen sovinnolliseen ilmapiiriin kääntämisessä keskeisessä roolissa. (Oikeusministeriö 2013, 63.)

Lakimiesavustajan osallisuuden katsottiin sen sijaan haittaavan sovitteluita silloin, kun avustaja oli esimerkiksi liian passiivinen, käyttäytyi epäasiallisesti tai jopa provosoi taikka provosoitui istunnoissa (Oikeusministeriö 2013, 64). Lakimiesavustajan tehtävänä sovitteluissa ei ole päämiehensä asian ajaminen vaan sovinnolliseen lopputulokseen ohjaaminen asiakasta ensin sovitteluun valmistellen, sovittelussa henkisesti tukien sekä avoimuuteen kannustaen ja erilliskeskusteluissa kokonaisuutta päämiehensä kanssa läpi keskustellen (Aaltonen 2020, luku 17.5.10.)

Työparien havaintoja sovittelua haittaavista menettelytavoista tukevat vanhemmilta saadut palautteet: tyytyväisyyttä prosessiin vanhemmat kuvaavat kokemuksin siitä, ettei sovittelussa haeta syyllisiä ja että neuvottelemiselle on tarjottu täysi rauha (Oikeusministeriö 2013, 76). Vanhempien toiminnasta sovittelua hankaloittavat katkeruus ja menneisiin jumiutumisen sekä valtataisteluhakuisuus ja omiin kantoihinsa lukkiutuminen.

Aaltosen (2020, luku 17.5.7) mukaan vaikeitakin huoltoriitoja on mahdollista ratkaista sovittelussa eikä rajan vetäminen sen suhteen, mitä asioita voidaan sovittaa, ole yksiselitteistä. Patologisoituneissa riidoissa luonteenomaista on toisen vanhemman tarkoituksenmukainen vahingoittaminen taikka kiusaaminen, jolloin sovitteluun hakeutumisen syynä ovat useimmiten edellä mainitut todellisen sovinnon hakemisen sekä siihen sitoutumisen sijasta. Näitä konflikteja leimaa vanhemman kyvyttömyys tarkastella asioita lapsen näkökulmasta, minkä on nähty johtavan siihen, että patologisoituneita riitoja voidaan yleensä harvoin ratkaista sovitteluprosesseissa. (Oikeusministeriö 2013, 96.)

”Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksessa on katsottu, että sovitteluiden määrä riippuu pitkälti siitä, miten aktiivisesti tuomioistuimet omaksuvat uuden menettelyn käyttöönsä. Keskeiseksi on katsottu käräjäoikeuksien johdon suhtautuminen menettelyyn sekä koko tuomarikunnan sitouttaminen järjestelmän edistämiseen. Sovitteluiden määrä ei lisääntynyt ilman toimenpiteitä.” (Oikeusministeriö 2013, 120.)

Laajentamistyöryhmän raportissa kiiteltiin sovitteluistuntojen järjestämisen nopeutta, sillä kokeilun aikana tunnistettiin ne väistämättömät haasteet, joiden vaikutuksesta alun perin harkittua 2 viikon tavoiteaikaa ei ollut realistista saavuttaa. Toteutunut 1,5 kuukauden keskiarvo ensimmäisen istunnon järjestämiselle oli sovittelutuomareiden antaman erityisen panoksen ja joustamisen seurausta. Laajentamistyöryhmä painotti, ettei kokeiluaikana tavoitettu työtahti ollut pidemmän päälle mahdollista, vaan että käräjäoikeuksien tulisi jatkossa huolehtia tuomareiden mahdollisuuksista jättää kalentereihinsa väljyyttä. (Oikeusministeriö 2013, 36.)

3.3 Seurantaryhmän loppuraportti sovittelumallin käyttöönotosta

Oikeusministeriö asetti vuoden 2014 lokakuussa seurantatyöryhmän valtakunnallisesti jo käyttöön otetun sovittelumallin alkuvuosien jatkoseuraamista varten. Toimintakausi päättyi maaliskuussa 2016 (Oikeusministeriö 2016, 7), ja jatkokauden tulokset esiteltiin loppuraportissa ”Ei niin suurta riitaa, ettei sopu sitä sovita”. Seurantaryhmän tehtäviin ei sisällytetty lakimuutosten selvittämistä, mutta toimeksianto mahdollisti tarvittaessa ehdotusten tekemisen lakisekä menettelytapamuutosten tarpeiden osalta.

Sovitteluita oli tullut vireille runsaasti, kuuden viikon tavoiteaika ensimmäisen istunnon järjestämiselle oli tavoitettu melko hyvin ja kokonaissovintoon oli päästy yli puolessa asioista. Työkäytänteet nähtiin varsin yhtenäisinä ja taustavaikutteena sille nähtiin laadukas koulutus- sekä kehittämistyö. Määrällisesti sovitteluita tuli työryhmän mukaan kuitenkin lisätä merkittävästi. (Oikeusministeriö 2016, 9.) Ervastin ja Attiaksen (2022, 91) mielestä sovittelumalli on paikansa jo vakiinnuttanut ja tulee myös jatkossa säilyttämään roolinsa oikeusprosessin vaihtoehtona.

Tuomioistuimen asianhallintajärjestelmiin tehtävät kirjaukset eivät mahdollista kaiken analysoinnille oleellisen tiedon keräämistä (Peltonen ym. 2022, 79) ja on tunnistettu, että käyttäjien virheellisesti tai puutteellisesti tehdyt merkinnät ovat johtaneet erheellistä tilastoa antaviin raportteihin (Oikeusministeriö 2016, 15). Selvitystä asiantuntija-avusteisen huoltoriitasovittelun vakiintumisesta tehtiin loppuraporttiin pääosin laajoin kyselyin. Kyselyitä osoitettiin niin sovittelutuomareille kuin käräjäoikeuksille, lakimiesavustajille, asiantuntija-avustajille sekä eri kaupunkien sosiaalitoimille ja niille kunnille, joiden vastuulla asiantuntija-avustajapalveluiden tuottaminen oli. (Oikeusministeriö 2016, 15–16.)

Keskimäärin yhdessä käräjäoikeudessa sovittelutuomareita oli yleensä kahdesta viiteen ja asiantuntija-avustajia kahdesta neljään. Seurantatyöryhmän (Oikeusministeriö 2016, 21) mukaan oikeasuhtaisen määrän arvioiminen oli hankalaa, mutta noin yksi sovittelu kuukaudessa yhtä sovittelutuomaria ja asiantuntija-avustajaa kohden nähtiin hyvänä keskiarvona. Liian vähäinen tekijöiden määrä johtaisi työparien liialliseen kuormitukseen sekä vaarantaisi viivytyksettömät istuntojen järjestämiset, kun taas liiallinen kouluttaminen hankaloittaisi riittävän ammattitaidon ylläpitoa sekä sovittelukokemuksen hankkimista.

Seurantatyöryhmä totesi, että koska kuuden viikon tavoiteaika sovitteluistunnon järjestämiselle oli kyselyvastausten mukaan tavoitettu siihen mennessä hyvin, ei aikamääreen kirjaaminen lakiin olisi tarpeen (Oikeusministeriö 2016, 31). Aaltonen (2020, luku 2.1) on kuitenkin sittemmin huomauttanut, että vaarana on kohtuuttoman pitkien oikeudenkäyntien tuomien ongelmien jatkuminen kiireellisissä asioissa, kun ”menettelyn nopeuttaminen jäi yleisluontoisen joutuisuuden varaan”.

Sovitteluiden kokonaismäärää on mahdollista kasvattaa ja mallin vakiintumisen edellytyksenä on sen aktiivinen kehittäminen käräjäoikeuksissa. Lakimiesavustajille tulee heidän tärkeän roolinsa vuoksi jatkossakin markkinoida sovittelua ja kaikilta tuomareilta tulisi löytyä aktiivinen ote asioiden sovitteluihin siirtämiseen. (Oikeusministeriö 2016, 39.)

”Moni sovittelija toi sovittelutoimintaa arvioidessaan esiin käsityksenään, että sovittelu on hyödyllistä silloinkin, kun sopimukseen ei päästä. Uskottiin siihen, että sovittelussa käyty keskustelu tuottaa hedelmää myöhemmin, sillä usealla oli kokemusta siitä, että asia oli saatu ilman sovintoa päättyneen sovittelun jälkeen kuitenkin myöhemmin sovittua oikeudenkäynnin puolella.” (Oikeusministeriö 2016, 42.)

Vaikean huoltoriitakonfliktin todellisia taustasyitä voidaan kartoittaa kokeilusopimuksia hyödyntämällä, kun niiden avulla saadaan asiaan laajempaa näkökulmaa sekä syvempää tietoa sovinnon esteenä olevista syistä (Hakalehto & Toivonen 2021, 304). Sovittelutuomareista 43 % on kertonut tekevänsä kokeilusopimuksia usein ja 15 % erittäin usein (Oikeusministeriö 2016, 42).

Osa tuomareista on kokenut sovittelut oikeudenkäyntejä henkisesti raskaampina. Palautetta on annettu myös siitä, ettei tuomarikuntaa ole koulutettu sietämään vastaavaa psykologista kuormitusta ja epäselvänä on pidetty myös sitä, kuuluuko malli todella juuri tuomioistuimeen. Kun kokemuksia sen sijaan on kysytty asiantuntija-avustajilta, ovat he nähneet tuomioistuimen osallisuudessa toisenlaista kulmaa: oikeuslaitoksen ja tuomareiden auktoriteettiasema auttaa sovintoon pääsemisessä lastenvalvojan luona toteutettavia neuvotte-luita herkemmin (Oikeusministeriö 2016, 46–47).

Sosiaalitoimelle tehtyjä selvityspyyntöjä ei tilastoitu tuomioistuimissa, ja kuu-delle eri kunnalle vuonna 2015 tehdyn kyselyn mukaan ei tiedonkeruuta pyyn-töjen määristä tehty myöskään kaikissa kunnissa. Olosuhdeselvitysten eli niin kutsuttujen asiantuntijalausuntojen tarkoituksena on tuottaa sellaista muualta löytymätöntä tietoa lapseen ja tämän asioihin liittyen, joka on asiassa välttä-mätöntä lapsen edun selvittämiseksi (Aaltonen 2020, luku 10.11.4). Kyselytu-losten pohjalta työryhmä teki sen yleisen johtopäätöksen, että niiden käräjäoi-

keuksien osalta, joissa asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu oli vakiintunut eniten, olivat myös olosuhdeselvityspyyntöjen määrät sekä niiden laatimiseen kuuluneet kestot laskeneet (Oikeusministeriö 2016, 51).

Lasten kuuleminen sovittelussa väheni mallin vakiinnuttua ja yleisimpänä syynä pidettiin sitä, etteivät vanhemmat kuulemista pyytäneet. Myös lasten iällä katsottiin olleen merkitystä: lapset, joiden asioita soviteltiin, olivat yleensä pieniä (Oikeusministeriö 2016, 73). Kontulan (2013, 30) laatiman perhebarometrin mukaan Suomessa vanhempien eroaminen on yleisintä perheissä, joissa lapset ovat iältään 2–4-vuotiaita.

Laissa lapsen elatuksesta (5.9.1975/704, 4. luku 10. § mom. 2) säädetään tuomiolla vahvistettavasta elatusavusta, että ”elatusapua voidaan kuitenkin määrätä suoritettavaksi enintään yhden kanteen vireille panoa edeltäneen vuoden ajalta”. Lakimiesavustajat olivat vuoden 2011 palautetilaisuuksissa (Oikeusministeriö 2012, 44) nostaneet ilmi, että asian vireilletuomisen tavalla sekä ajankohdalla voi olla asiakkaalle oleellista taloudellista merkitystä asian sisältäessä vaatimuksen elatuksesta. Valtaosa avustajista kertoikin 2015 laaditussa kyselyssä suosittlevansa asiakkailleen joko aina tai yleensä oikeusprosessin vireillelaittoa samanaikaisesti sovittelun kanssa (Oikeusministeriö 2016, 87).

Peltosen ym. (2022, 76) mukaan osapuolten konflikteihin pureutuva sovittelumalli vähentänee ohella myös tuomioistuimessa vireilletulevien täytäntöönpano- sekä lähestymiskieltoasioiden määriä. Sovintoon päättyvän sovitteluprosessin arvioidaan vaativan tuomarilta lisäksi 1–3 työpäivää vähemmän täysimittaiseen oikeudenkäyntiin verrattuna. Arvio perustuu eri työvaiheiden vertailuun. Tuomareille vuonna 2015 osoitetussa kyselyssä vastanneet kokivat vaikeaksi arvioida sovitteluiden vaikutusta omaan työtaakkoihinsa, mutta kokonaistyömäärän ei yleisesti nähty keventyneen sovittelumallin myötä. (Oikeusministeriö 2016, 116.)

Vanhemmat ohjautuvat tuomioistuinsovitteluun lähes aina lakimiesavustajan tai sosiaalipuolen työntekijän ohjaamana. Epäselvää on, eivätkö vanhemmat hakeudu tuomioistuinsovitteluun itsenäisesti prosessin huonon tunnettuuden

takia vai onko taustalla enemmän kyse korkeasta kynnyksestä lähestyä asiassa juuri tuomioistuinta. (Oikeusministeriö 2016, 37.)

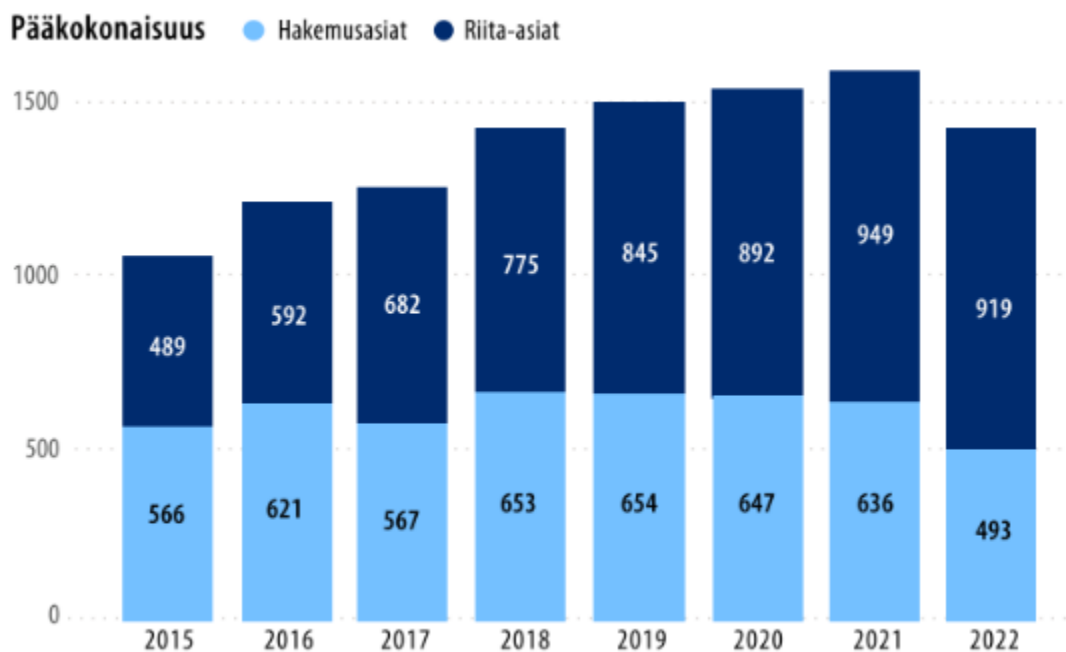
Peltosen ym. (2022, 79) mukaan asiantuntija-avustajien koulutuksen osalta haasteellista on jo koulutettujen tekijöiden poisjäänti esimerkiksi muihin tehtäviin siirtymisen myötä. Ohjausryhmän loppuraportti 2016 sisälsi lakimuutosehdotuksen, jolla tavoiteltiin kärjäoikeuden mahdollisuutta turvautua tarvittaessa sellaisiin asiantuntija-avustajiin, joita toimittajakunta (sittemmin hyvinvointialue) ei tarjonnut (Oikeusministeriö 2016, 127). Lakia ei sittemmin ole muutettu.

Vastuutuomareille sekä asiantuntija-avustajien vastuuhenkilöille perustettiin oikeusministeriön toimesta erillinen 1–2 kertaa vuodessa kokoontuvaksi tarkoitettu verkosto, jonka tehtävänä oli jatkaa sovittelumallista raportoineiden työryhmien kehitystyötä. Kehitystarpeiden arviointi, kokemusten vaihtaminen, tiedon välittäminen sekä kehittämisehdotusten laatiminen kuuluivat ryhmän tehtäviin vasta vakiintumisvaiheessa olevan huoltoriitasovittelun tulevaisuutta tukemaan. (Oikeusministeriö 2016, 126.)

3.4 Sovitteluiden kokonaiskentän nykytilasta

Oikeusministeriön sovittelutoimintaa edistävä työryhmä julkaisi kartoituksensa valtakunnallisesta sovittelutilanteesta toukokuussa 2023. Kokonaisuutena sovittelun kenttä nähtiin hajanaisena niin sovittelupalveluja tuottavien toimijoiden, sovittelijoiden koulutuksen kuin eri sovittelumallien välisen synergioinnin osalta (Oikeusministeriö 2023, 8–9).

Valtakunnallisesti sovitteluissa käsitellyistä asiatyypeistä valtaosa on huoltoriitoja. Kärjäoikeuksissa niin toteutettujen sovitteluiden määrät kuin niissä saavutetut sovinnot olivat olleet vuodesta 2015 nousussa, kunnes asiamäärät ovat lähteneet laskuun vuonna 2021 ja saavutetut sovinnot vähentyneet vuonna 2022 (kuva 2). Sovintojen osalta lasku selittyy nimenomaisesti hakemusasioiden sovintomäärien laskulla: sovintojen osuus on pudonnut 64 %:sta 53 %:iin, kun samaisella tarkastelujaksolla riita-asioissa sovintomäärät ovat pysyneet samoina (Oikeusministeriö 2023, 15–17).

Kuva 2. Tuomioistuinsovittelussa saavutettujen sovintojen määrät vuosina 2015–2022 (Oikeusministeriö 2023, 17)

Hakemusasioissa käsittelyaikojen kestot ovat olleet jatkuvassa nousussa vuoden 2017 poikkeamaa lukuun ottamatta. Kaikissa sovitteluasioissa suorien hakemusten osuus on noin viidesosa, mutta suorien hakemusten määrät ovat olleet laskussa vuodesta 2015 lähtien. (Oikeusministeriö 2023, 18–19.)

Yleisinä kehittämistarpeina tuomioistuinsovitteluissa nähtiin niiden tunnettujen kasvattaminen. Asiointiportaalien käyttöönotolla voitaisiin tukea asiakkaiden hakeutumista sovitteluihin ilman avustajia, jota voitaisiin pitää tarkoituksenmukaisena esimerkiksi vähäisten tai periaatteellisten riitojen kohdalla. Asiantuntija-avustajan käyttö huoltoriitasovitteluissa tunnistettiin onnistuneeksi malliksi, ja asiantuntijoiden käytöstä saatavien hyötyjen kartoittamista muiden asioiden sovitteluissa pidettiin selvittämisen arvoisena. (Oikeusministeriö 2023, 40–41.)

Asiantuntija-avusteisissa huoltoriitasovitteluissa vastuu asiantuntijapalveluiden järjestämisestä on sote-uudistuksen myötä hyvinvointialueilla, jotka ovat ilmaisseet siirtyvänsä tuottamaan palvelun itse, kun aiemmin kuntien vastuulla ollut palvelu toteutettiin valtaosin ostopalveluna.

Lapsiasioissa sovittella voidaan tuomioistuimen ulkopuolella perheasioiden sovittelussa, joka on maksuton kuntien järjestämä sosiaalipalvelu (Ervasti & Attias 2022, 93). Toisin kuin asiantuntija-avustajille, ei perheasioiden sovittelijoille ole erityisiä koulutusvaatimuksia. Sovittelija voi kuitenkin vahvistaa sovinnon täytäntöönpanokelpoiseksi, eli tuomioistuimen myötävaikutusta ei syntyneen sopimuksen osalta tarvita (Oikeusministeriö 2023, 28).

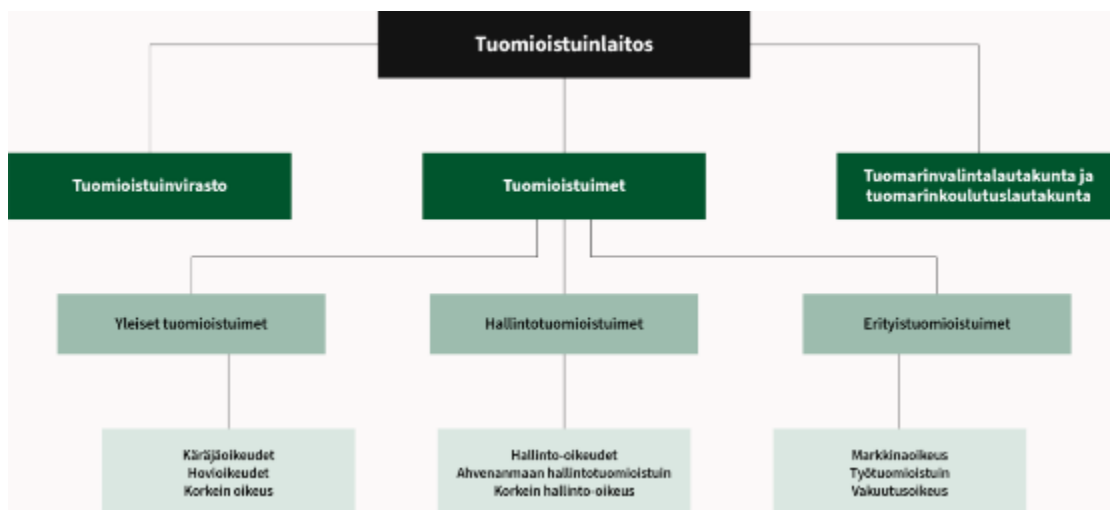
Sovittelutilannetta tutkineen työryhmän mukaan onnistuneilla perheasioiden sovitteluilla voitaisiin vähentää tuomioistuimen työtaakkaa ja hyvinvointialueen tarjoaman mallin kehittäminen johdonmukaisin koulutuksin sekä palveluun ohjaamista tehostaen tukisi sovittelujen kokonaiskenttää. Työryhmän mukaan kahden sovittelumallin välille tulisi luoda kytköksiä esimerkiksi yhteisten koulutusten muodossa. (Oikeusministeriö 2023, 44.)

Huoltoriita-asioissa suorien sovitteluhakemusten määrää tulisi kasvattaa yhteinäistämällä vireilletulokäytäntöjä sekä yleisesti edistämällä sovittelun käyttöä. Työryhmän mukaan työnohjaus, jota sovittelutuomareille ei tällä hetkellä järjestetä, voisi ratkaista kehitystarpeena nähdyn sovittelun tasalaatuisuuden sekä toimivien toimintatapojen ylläpidon koulutusten jälkeen. (Oikeusministeriö 2023, 42.) Sovittelutuomarit olivat itse ilmaisseet näkemyksensä työnohjauksen hyödyllisyydestä asiantuntija-avusteista huoltoriitasovittelua koskevan kokeilun aikana.

Asiantuntija-avusteisten huoltoriitasovitteluiden osalta toteutetaan vuosina 2023–2025 peruskoulutusta sekä syventäviä opintoja ja työssäoppimista sisältävä tuomareiden koulutuspolku (Oikeusministeriö 2023, 22). Peltosen ym. (2022, 79) mukaan tulisi lisäksi selvittää, voisiko tuomioistuin- sekä perheasiainsovittelun koulutuksista olla toisiaan tukevaa hyötyä.

4 TOIMEKSIANTAJA OSANA TUOMIOISTUINLAITOSTA

Tutkielman toimeksiantaja on Kymenlaakson käräjäoikeus. Suomessa tuomioistuimet jaotellaan kolmeen pääluokkaan, joita ovat yleiset tuomioistuimet, hallintotuomioistuimet sekä erityistuomioistuimet (Tuomioistuinlaitos s.a.). Yhteistä kaikille on se, että ne ovat riippumattomia tuomiovaltaa käyttäessään.

Kuva 3. Tuomioistuinlaitoksen organisaatio (Tuomioistuinlaitos 2022b)

Käräjäoikeudet lukeutuvat yhdessä hovioikeuksien sekä korkeimman oikeuden kanssa yleisten tuomioistuinten piiriin, kun taas esimerkiksi hallintotuomioistuimia ovat alueelliset hallinto-oikeudet ja erityistuomioistuimia mm. työtuomioistuin. Kuten kuvasta 3 on nähtävillä, yhdessä tuomioistuinviraston sekä tuomarivalinta- ja tuomarinkoulutuslautakunnan kanssa tuomioistuimet muodostavat Suomen tuomioistuinlaitoksen.

4.1 Kymenlaakson käräjäoikeus

Kymenlaakson käräjäoikeus on yksi Suomen kahdestakymmenestä käräjäoikeudesta (Tuomioistuinlaitos 2021), ja sen tuomiopiiriin kuuluvat Kouvola, Kotka, Hamina, Virolahti sekä Miehikkälä. Edellä mainittujen lisäksi Kymenlaakson käräjäoikeuden summaaristen eli niin kutsuttujen riidattomien velkomusasioiden tuomiopiiri kattaa kaikki Itä-Suomen hovioikeuden kunnat. Osastoja Kymenlaakson käräjäoikeudessa on neljä: hallinto-osasto, tiedoksiantoyksikkö sekä kaksi lainkäyttöosastoa. (Kymenlaakson käräjäoikeuden toimintakertomus 2022.)

Vuonna 2022 Kymenlaakson käräjäoikeudessa oli yhteensä 87,5 virkaa, joista tuomarivirkoja oli 15 ja käräjänotaarivirkoja 8 (Kymenlaakson käräjäoikeuden toimintakertomus 2022). Kansliahenkilökunnan, johon käräjäsihteerit lukeutuvat, osuus kattaa viroista merkittävimmän osuuden 52 yksikön määrällään haastemiesten sekä määräaikaisuuksien täyttäessä loput 12,5 virkaa. Käräjäoikeuden toimintaa on vuodesta 2016 lähtien johtanut laamanni Markku Almgren (Oikeus.fi 2016).

Kymenlaakson käräjäoikeuden toinen istuntopaikka Kotkassa lakkautettiin lokakuussa 2022, jolloin haastemiehiä lukuun ottamatta Kotkan viraston henkilökunta on siirtynyt Kouvolaan.

Kaikkien asiaryhmien tarkastelussa Kymenlaakson käräjäoikeuteen saapui valtakunnallisesti toiseksi eniten asioita osuuden ollen noin 14 % kaikista Suomessa vuonna 2022 vireille tulleista asioista. Itä-Uudenmaan käräjäoikeus oli suurin miltei 18 %:n osuudellaan. Kymenlaakson käräjäoikeudessa summaaristen riita-asioiden osuus on kuitenkin yli 94 % kaikista vireille tulleista asioista ja hakemusasioiden, joihin lapsioikeuteen liittyvät asiat lukeutuvat, osuus oli vuonna 2022 noin 2,9 % valtakunnallisesta määrästä. (Tuomioistuinvirasto s.a.)

4.2 Asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu toimeksiantajavirastossa

Kymenlaakson käräjäoikeudessa asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu on otettu osaksi käräjäoikeuden toimintaa mallin valtakunnallisen käytönoton yhteydessä vuonna 2014 (Oikeusministeriö 2016, 14). Vuodesta 2015 alkaen asiantuntija-avusteisiin huoltoriitasovitteluihin erikoistuneita sovittelutuomareita on vuosittain ollut viidestä seitsemään ja asiantuntija-avustajia toimintavuosittain neljä. Asiantuntija-avustajapalvelun tuottaa Kymenlaakson hyvinvointialue.

Asiantuntija-avusteisten huoltoriitasovitteluiden osalta Kymenlaakson käräjäoikeudessa on asiaryhmän erillinen vastuutuomari. Loppuvuodesta 2022 nimettiin virastolla lisäksi erillinen asiantuntija-avusteisten huoltoriitasovitteluiden vastuusihteeri, joka työskentelee vastuutuomarin työparina.

Käräjäoikeudessa ylläpidetään sisäiseen käyttöön toimintavuosittaisia tilastoja, joissa eritellään esimerkiksi suorien ja riitaprosessista siirtyneiden asioiden, määräaikaisten sopimusten sekä saavutettujen sovintojen määriä. Tilastoa on ylläpidetty vuodesta 2015 lähtien. Virastolla järjestetään vuosittaisia asiantuntija-avustajien sekä sovittelutuomari-sihteeriparien yhteisiä palaveritapaamisia.

5 TUTKIMUSMENETELMÄT JA TUTKIMUSAINEISTO

Tutkimusprosessissa on tiivistetysti kyse tietämyksen ja ymmärryksen kasvatamisesta. Tutkimusprosessi käynnistyy tutkittavissa olevan aiheen valinnalla edeten siitä jokaiselle tieteenalalle ominaisin vaihein. Aiheen tulee sen toteutuskelpoisuuden ohella olla ajankohtainen, tieteenalaansa kytkeytyvä sekä kiinnostava. (Seppola 2023, luvut 1.1–1.2.) Tutkimusongelma on se tutkimuksen ydinasia, johon tutkimuskysymyksiä asettamalla haetaan vastausta tai ratkaisua. Tutkimuskysymysten tulisi pohjautua tutkimusaukkoihin eli alueisiin, joihin olemassa oleva tiedolla tai tutkimuksilla ei ole vielä vastattu (Seppola 2023, 1.7).

Teoria-aineiston eli kirjallisuuskatsauksen kautta tutkittavaan aiheeseen tai ilmiöön luodaan esiymmärrys, jonka kautta voidaan tarkemmin hahmottaa niin oleellimmat tutkimuskysymykset kuin niihin vastaamiseen soveltuvimmat tutkimusmenetelmät. Tutkimusmenetelmät ovat niitä käytännön tekniikoita, joiden avulla tutkimusaineistoa kerätään sekä analysoidaan.

Tutkimusotteen valintaa ohjaa se, kuinka tunnettu tutkittava ilmiö entuudestaan on. Lähtökohtaisesti kvantitatiivinen tutkimus pohjaa ilmiöön vaikuttavien tekijöiden tuntemiseen niiden mittaamiseksi, kun taas kvalitatiivisin ottein voidaan toistaiseksi tuntemattomat tekijät selvittää. Kananen (2008, 118) tiivistää, että kvantitatiivisella eli määrällisellä tutkimuksella saavutetaan tutkimuksessa aiheen tarkastelulle laajuutta, kun taas kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus luo syvyyttä.

Tutkimus voi myös yhdistää kahta eri otetta, ja määrällisen sekä laadullisen tutkimuksen yhdistävässä tutkimuksessa on kyse triangulaatiosta (Kananen 2008, 25). Triangulaatio eli monimenetelmäisyys muodostuu esimerkiksi aineisto- sekä menetelmätriangulaation kautta, kun tutkimus sisältää erilaisten aineistojen kautta hankittua sekä suhteessa toisiinsa erilaista aineistoa, jota analysoidaan toisistaan poikkeavin menetelmin.

Kyselyissä käytettävät avoimet kysymykset eivät itsessään ole kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmä, mutta avointen kysymysten tuloksia voidaan kuitenkin analysoida myös kvalitatiivisin menetelmin (Vilka 2021, 84). Esimerkkinä voidaan pitää tilannetta, jossa kyselystä saatuja vastauksia teemoitetaan niiden laadullisten tekijöiden perusteella erilaisiin luokkiin ja sen kautta aineistokeruulle muodostuu myös laadullinen elementti.

Otantakoko tulisi suhteuttaa populaation sisäisten muuttujien määrään. Kärjistettynä mitä heterogeenisempi tutkittava joukko on, sitä laajempi otanta tarvitaan. Otokseen kasvattamisella tavoitetaan tutkimuksessa tarkkuutta kuitenkin vain tiettyyn pisteeseen asti (kyllästymispisteen saavuttaminen), mutta analysoinnin vaatimat resurssit sen sijaan kasvavat suorassa suhteessa otantamäärän kanssa.

Aineistokeruussa kyselytutkimus mahdollistaa laajojen ja hajallaan olevien joukkojen tavoittamisen sekä anonyymin vastaamisen ja kyselylomake onkin yleisin kvantitatiivisen aineistokeruun menetelmistä (Vilka 2021, 76). Laadukkaasti rakennettu kysely sisältää vain tutkimusongelmaan ja tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta oleellisia kysymyksiä. Rakenteeltaan toimiva sekä esteettisesti mieluisa lomake vaikuttaa myönteisesti vastausmotivaatioon (Kananen 2011, 44).

Kuvailevassa tutkimuksessa kvantitatiivisin menetelmin toteutettu analysointi rakentuu aineiston tunnuslukujen esittämisen, riippuvuussuhteiden selvittämisen sekä ristiintaulukointiin. Populaation tuntemisen tärkeys korostuu tulosten tulkinnan puolella, sillä kvantitatiivisessa tutkimuksessa esitystapa perustuu yleistykseseen. Se, mitä on otoksesta selvitetty, esitetään koko populaatiota kuvaavana. (Kananen 2011, 85.)

Kvantitatiivisen tutkimusotteen analyysimenetelmistä koodauksella voidaan jakaa ja tiivistää tekstimuotoista aineistoa erilaisiin segmentteihin. Koodaus on analysoinnin esivaihe, jonka avulla aineistosta poimitaan esiin nousseita ilmiöitä ja teemoja. (Kananen 2008, 89.) Näkemys ja perehtyneisyys aineistoon tulee olla jo ennen koodauksen aloittamista, jotta menetelmällä voidaan luotetavasti tunnistaa erilaisia merkityksellisiä aihekokonaisuuksia mahdollisine ala-

luokkineen. Tutkijan tarkoituksena on koodauksen avulla esiin nostettujen konaisuuksien kautta esittää havaintoja siitä, mistä kyseiset ilmiöt kertovat ja millaisia vastauksia ne antavat tutkimuskysymyksiin.

Aineistokäsittelylle laajimmat puitteet tarjoavat erilaiset tilasto-ohjelmat. Vilkan (2021, 90) mukaan yleisohjelmistoista esimerkiksi Microsoftin Excel-taulukkolaskentaohjelmalla voidaan myös laatia tilastotutkimusten käyttöön soveltuvaa analyysiä. Yleisohjelmien erilaiset rajoitukset tulee kuitenkin tunnistaa ja huomioida jo tutkielman alkuvaiheessa.

5.1 Tutkimuksen toteutus

Vastausta hakeva tutkimusongelma oli seuraava: kuinka asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu huoltoriita-asioissa on Suomen kärjäoikeuksiin vakiintunut? Aihetta tarkasteltiin niin valtakunnallisesti kaikkien kärjäoikeuksien osalta kuin case-tyyppisesti tarkentuen toimeksiantajavirastoon Kymenlaakson kärjäoikeuteen.

Johtava tutkimuskysymys oli seuraava: kuinka asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu on vakiintunut kärjäoikeuksiin? Pääkysymykseen vastauksiksi on esitetty tarkentavia apukysymyksiä: Kuinka paljon asioita tulee viireille suoriin hakemuksiin, ja kuinka moni asioista on oikeusprosessista siirtynyt? Mitkä ovat käsittelyajat nyt, ja kuinka ne ovat kehittyneet vuosien varrella? Millaista määrällinen kehitys on saavutettujen sovintojen osalta? Miten ratkaisijat itse näkevät nykytilanteen? Tulisiko sovittelumallia kehittää nykyisestä ja miten? Työn tilaajana toimineen Kymenlaakson kärjäoikeuden osalta tarkasteltiin ohella lisäksi seuraavaa apukysymystä: mitkä tekijät ovat vaikuttaneet suorien sovitteluhakemusten määrien vähenemiseen Kymenlaakson kärjäoikeudessa?

Kun oikeusministeriö kesken tämä tutkielman julkaisi toukokuussa 2023 selvi-tyksensä ”Sovittelun tilanne ja kehittämistarpeet oikeusministeriön hallinnon-alalla: Sovittelutoimintaa edistävän työryhmän suositukset” (Oikeusministeriö 2023), tuli tutkimussuuntaa päivittää painottumaan nykytilan osuudesta voimakkaammin tulevaisuudennäkymiin sekä kehitys- ja muutostarpeisiin. Selvi-

tys oli vastannut osin jo niihin tutkimuskysymyksiin, joihin vastausta oli lähdetty tässä työssä hakemaan. Selvityksen pohjalta johdettiin kyselylomakkeille uusia kysymyksiä ja tutkielman pääpainoa siirrettiin tilattujen tilastojen analysoinnista kyselyiden puolelle lisäten kysymysmääriä, etenkin avointen kysymysten osalta.

Koska tutkimusongelma oli laaja, on sitä tutkittu lähtökohtaisesti kvantitatiivisin menetelmin. Kvantitatiivisella osuudella on selvitetty objektiivista ja lukuihin perustuvaa tietoa, jota on paikoin kvalitatiivisin menetelmin syvennetty. Kananen (2018, 26) mukaan menetelmien suhde toisiinsa esitetystä järjestyksessä on tyypillinen silloin, kun tarkoitus on ymmärtää ja tulkita syvällisemmin, mistä määrällisen tutkimuksen kautta saadut luvut kertovat.

Kyselylomakkeen suunnittelussa sekä valinnassa oleellista on sen kautta saatavien tulosten jatkokäyttö eli käytettävien analyysimenetelmien huomioiminen ja suunnitteleminen. Sähköisellä kyselylomakkeella voidaan säästää resursseja niin esimerkiksi jakeluun liittyvien kustannusten kuin ajallisesti tuloksista saatavan datan tietokantoihin siirrettävyyden kautta.

Seppolan (2023, luku 4.2) mukaan kysymystyypit jaetaan vastaajan mielipiteitä, ominaisuuksia sekä käytösmaalleja tarkasteleviin pääluokkiin. Rakenteeltaan kysymykset voivat olla avoimia, monivalintaisia tai edellisten yhdistäviä eli niin kutsuttuja sekamuotoisia kysymyksiä. Kun on syytä epäillä, ettei kaikkia vastausvaihtoehtoja tunneta, voidaan sekakysymysten käyttöä pitää perusteltuna, sillä Vilkan (2021, 84) mukaan sekamuotoisilla kysymyksillä voidaan tavoittaa toistaiseksi tuntemattomia vastausvaihtoehtoja.

Avointen kysymysten mahdollistaman kattavamman tiedonkeruun haittapuolena on tulosten työläämpi käsittely (Kananen 2011, 31). Kyselylomakkeen testaus ennen sen käyttöönottoa kuuluu huolelliseen suunnittelutyöhön. Kyse-lylomakkeiden tunnettu heikkous on riski alhaisesta vastausprosentista. Kananen (2011, 73) mukaan kyselyin kerättyä tietoa ei voida enää pitää luotettavana, mikäli vastausprosentti jää 20–30 %:iin.

5.2 Tutkimusaineiston hankinta

Tutkielmassa ei kerätty tai julkaistu salassa pidettävää tietoa. Kyselyiden osalta vastanneen tunnistaminen oli tutkielmalle merkityksetöntä, jolloin vastaukset kerättiin anonymisti. Koska henkilötietoja ei kerätty, ei myöskään tietosuojailmoituksen laatimiselle muodostunut edellytyksiä.

Tietosuojan toteutuminen huomioitiin käyttämällä aineistokeruussa sekä aineiston analysoinnissa vain tietoturvalliseksi tunnettuja ohjelmistoja, kuten Microsoft Officen Word (tekstinkäsittely, aineiston koodaus ja luokittelu), Forms (kyselyt) sekä Excel (tilastointi, analysointi, kaavioiden laatiminen). Kerätty data tallennettiin sähköiseen pilvipalveluun (Microsoft OneDrive) sekä tietokoneen omaan muistiin. Alkuperäiset tiedostot, esimerkiksi Oikeusrekisterikeskukselta saadut tilastot, pidettiin erillään työstökappaleista lähtödatan muuttumattomuuden varmistamiseksi.

Eettisyyttä huomioitiin läpi työn ja esimerkiksi kyselyihin vastanneita informoitiin siitä, mitä tutkitaan, miksi tutkitaan ja kuka tutkii kenen toimeksiannosta. Käytetyt lähteet saatettiin vastanneiden tietoon kyselylinkin saateviestissä. Työn validiteettia eli sitä, tutkittiinko oikeaa asiaa ja oikein mittarein, pysähdyttiin tutkimusprosessin aikana pohtimaan tasaisin väliajoin. Työssä pyrittiin tunnistamaan myös ulkoista vaihtelua aiheuttavia tekijöitä, jotka vaikuttaisivat tutkimustilanteen arviointiin.

5.2.1 Tilastotilaukset

Tilastoaineistosta laadittiin sähköiset tilaukset Oikeusrekisterikeskuksen tietopalveluihin. Pyynnöissä eriteltiin tietojen käyttötarkoituksen sekä tilaajan lisäksi tarkat rajaukset ja asanimikkeet tilattavalle aineistolle. Lapsioikeuteen liittyvien hakemusten valtakunnallisten vireilletulomäärien osalta huomioitiin mm. se, ettei esimerkiksi isyyden vahvistamisiin liittyvien hakemusasioiden sisällyttäminen vuositilastoihin ollut tarkoituksenmukaista. Tilastojen ajallinen rajaus valittiin koskemaan asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun täysiä toimintavuosia, ja tilastopyyntöjä laadittiin kaikkiaan kolme erilaista. Salassapitokysymysten osalta toimittajalta varmistettiin erikseen se, että saadut tilastot ovat julkisia.

Ensimmäinen tilasto kuvaa vuosien 2015–2022 vireille tulleiden hakemusasioiden määriä valtakunnallisesti sekä käräjäoikeuksittain eriteltyinä. Asianimikkeinä ovat olleet lapsen elatusavun vahvistaminen, elatusavun muutos, huolto- ja tapaamisoikeus, huoltoa koskeva päätös, tapaamisoikeutta koskeva päätös, täytäntöönpano, elatusapu, huolto, tapaamisoikeus ja täytäntöönpano-hakemus lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan päätökseen. Hakemusasioiden osalta tilattiin lisäksi vertailutilasto, joka vastaa muutoin ensimmäistä tilastoa, mutta sen ulkopuolelle on rajattu täytäntöönpanoja sekä yksin elatusapua koskevat asiat. Rajauksilla tarkennettiin ensimmäisestä tilastosta sellaisten asioiden osuutta, joissa olisi asianimikkeen perusteella ollut mahdollista jättää myös suora sovitteluhakemus.

Kolmannessa ja laajimmassa tilastossa on eritelty käräjäoikeuksittain asiantuntija-avusteisten tuomioistuinsovitteluasioiden vireilletulomäärät, sovinnolla ratkaistujen osuudet sekä keskimääräiset käsittelyajat. Tulokset on eritelty suorin hakemuksin saapuneiden sekä oikeusprosessista sovitteluun siirtyneiden asioiden osalta. Excel-tiedostoina saadut tilastot analysoitiin Microsoft Excel -taulukkolaskentaohjelmalla.

5.2.2 Kyselyiden laatiminen

Kyselyitä laadittiin kaksi erilaista. Kymenlaakson käräjäoikeuden tuomareille osoitettu kysely oli laajempi sisältäen valtakunnallisesta kyselystä poiketen käytännön menettelyyn sekä oman toiminnan arviointiin liittyviä kysymyksiä. Kyselyiden yhteiset kysymysteemat kartoittivat näkemyksiä sovittelumallin lähtötavoitteisiin, todellisiin toteutumisiin sekä nykytilaan ja jatkokehitykseen liittyen. Kysymyksistä kolme oli joko samoja tai miltei samoja niin, että itse kysymys toistui samana, mutta ennen sitä esitetty pohjustus kaavioineen oli eri kyselyissä erilainen.

Valtaosaan avoimista kysymyksistä rakennettiin juoni esittämällä tilastojen tuloksia niin sanallisesti kuin havainnoivien kaaviokuvien avulla. Vastausaktiivisuutta pyrittiin tukemaan asettamalla vastausten antamiselle kohtuulliseksi, muttei liian pitkäksi arvioitu kahden viikon määräaika. Populaationa oli Suomen käräjäoikeuksissa työskentelevät tuomarit.

Ensimmäisen kyselyn tiedonantajiin lukeutuivat Kymenlaakson käräjäoikeuden tuomarit ja toisen kyselyn tiedonantajiin muiden yhdeksäntoista eri käräjäoikeuden tuomareista ne, jotka työskentelevät sovittelutuomareina asiantuntija-avusteisissa tuomioistuinsovitteluissa. Valtakunnallisen kyselyn osalta vastausta pyydettiin korkeintaan kahdelta tuomarilta käräjäoikeuksittain rajauksen perustuen ensisijaisesti saatavan aineiston määrän hallintaan.

Kysymystyyppinä käytettiin kaikkia kolmea päätyyppiä, joista sekakysymysten esittämistä perustellaan kolmella eri tekijällä: muu-vastausvaihtoehdolla on mahdollistettu tuntemattomien vastausten esiintulo ja pyritty välttämään niin vastaajan johdattelua kuin vastaamiseen pakottamista. Valinnat kytkeytyivät osaltaan työn eettisyystavoitteeseen. Kysymysjärjestys rakennettiin etenevästi helpoimmista monivalintakysymyksistä haastavampiin avoimiin kysymyksiin.

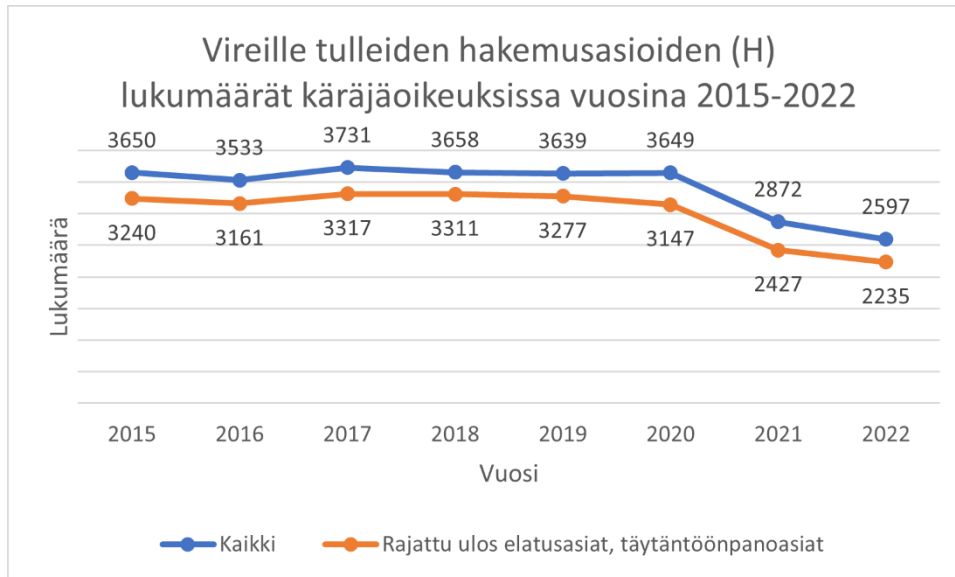
Kyselyt laadittiin sähköisellä Microsoft Forms -sovelluksella, joka mahdollisti anonymien vastausten keräämisen, monipuolisen lomakkeen visuaalisen muokattavuuden, havainnekaavioiden lisäämisen sekä kaikkien kyselyssä tarvittavien kysymystyyppien käyttämisen. Saatuihin vastauksiin tutustumista tuki reaaliaikainen tulosten seurattavuus sekä alustan automaattisesti luomat analytiikkatiedot visuaalisine kuvaajineen. Tulokset saatiin sovelluksesta Excel-tiedostoina. Excel-tilukkolaskentaohjelmalla laadittiin määrällisistä tuloksista kaavioita ja avointen kysymysten vastauksia analysoitiin Wordin avulla koodaten ja siitä luokkiin taulukoiden. Vastanneita ei eroteltu erilaisiin muuttujiin sen mukaan, työskentelivätkö nämä sovittelutuomareina vai eivät. Perusteena oli se, että asiantuntija-avusteisiin tuomioistuinsovitteluihin asioiden ohjaamisesta ovat yhteisesti vastuussa kaikki tuomarit eli myös ne, joiden asiaryhmiin huoltoriitasovittelut eivät kuulu.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Tilastotieto

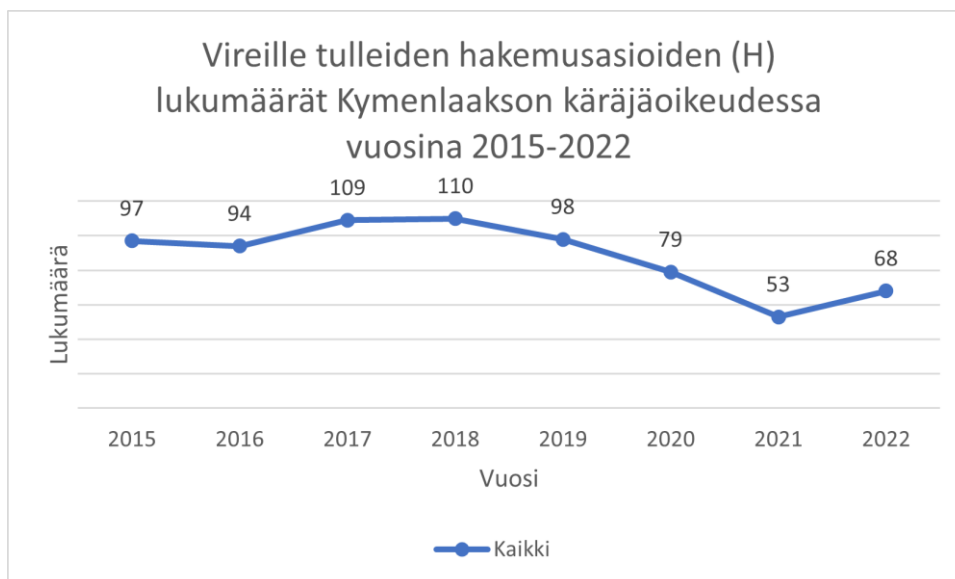
Lapsioikeuteen liittyvien vireille tulleiden hakemusasioiden määrät ovat valtakunnallisesti lähteneet laskuun vuodesta 2020 (kuva 4). Vuoden 2022 koko-

naisasiamäärä oli 28,8 % vuotta 2020 alhaisempi. Kehitys on samansuuntaista riippumatta siitä, onko lukumäärien ulkopuolelle rajattu yksin elatusta koskevat sekä täytäntöönpanoihin liittyvät asiat.

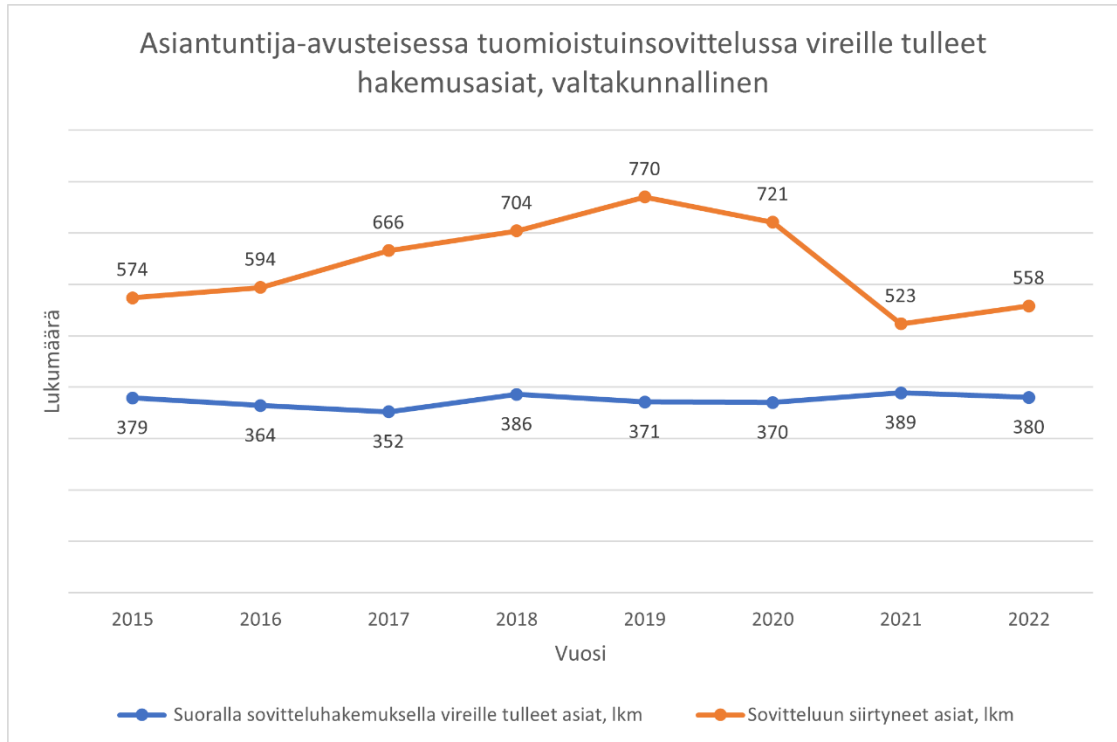
Kuva 4. Vireille tulleiden hakemusasioiden (H) lukumäärät käräjäoikeuksissa vuosina 2015–2022

Kymenlaakson käräjäoikeudessa hakemusasioiden määrät olivat lähteneet poikkeavaan laskuun valtakunnallista aiemmin vuodesta 2019 (kuva 5). Vuoden 2021 asiamäärä oli pudonnut miltei puoleen (48,6 %) ensimmäisen viiden tarkasteluvuoden keskiarvosta. Vuonna 2022 vuosinousua kertyi sittemmin 28,3 %.

Kuva 5. Vireille tulleiden hakemusasioiden (H) lukumäärät Kymenlaakson käräjäoikeudessa vuosina 2015–2022

Kuten kuvasta 6 voidaan havaita, myös oikeusprosessista sovitteluun siirtyneissä asioissa vireilletulomäärät laskivat vuodesta 2020. Pudotus sovitteluun siirtyneiden asioiden kohdalla oli vuodessa 27,5 %, kun hakemusasioissa kokonaisuudessaan vuosilasku oli ollut 21,3 % (kuva 5).

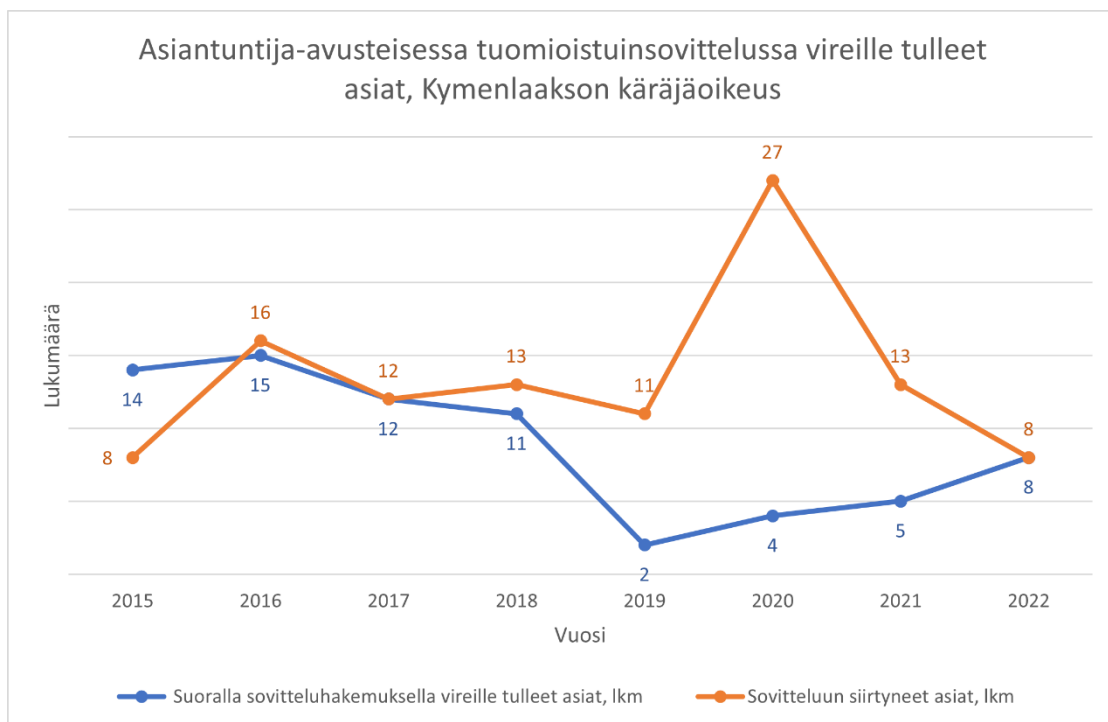

Kuva 6. Asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu, valtakunnallisesti vireille tulleet asiat vuosina 2015–2022

Suoralla sovitteluhakemuksella asiantuntija-avusteiseen tuomioistuinsovitteluun saapuneiden asioiden määrät ovat koko kahdeksan vuoden tarkastelujaksolla pysyneet melko tasaisina eikä merkittäviä määrävaihteluita ole havaittavissa (kuva 6). Vuoden 2021 osalta, jolloin sovitteluun siirtyneiden asioiden määrä oli tarkastelujakson alhaisin, tavoitettiin kuitenkin suorien hakemusten osalta tarkastelujakson korkein arvo 389 hakemuksen vuosimäärällä.

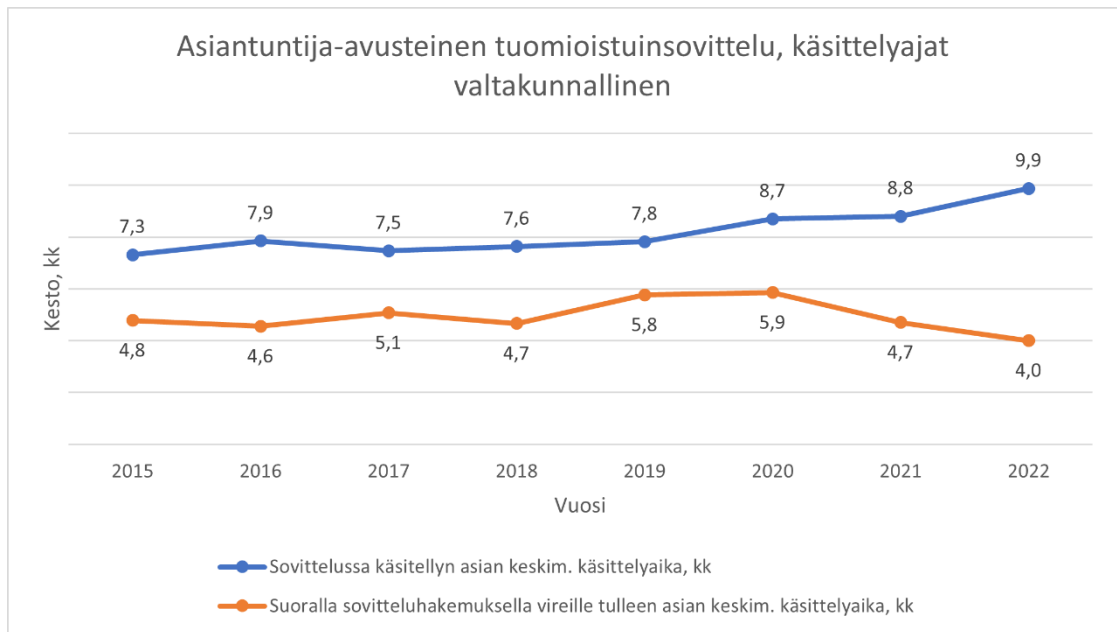
Kymenlaakson kärjäoikeudessa oikeusprosessista asiantuntija-avusteiseen huoltoriitasovitteluun siirtyneiden asioiden määrä oli vuonna 2020 korkeimmillaan koko tarkastelujakson aikana (kuva 7), vaikka hakemusasioiden kokonaisuudessaan oli lähtenyt kyseisessä kärjäoikeudessa merkittävään laskuun edellisvuonna. Suorien hakemusten osalta hakemusmäärät putosivat vuodelle

2019 vuoden takaiseen verrattuna 81,8 %. Suorien hakemusten osuus on sittemmin ollut hienoisessa nousussa saavuttamatta kuitenkaan vuosien 2015–2018 tasoa.

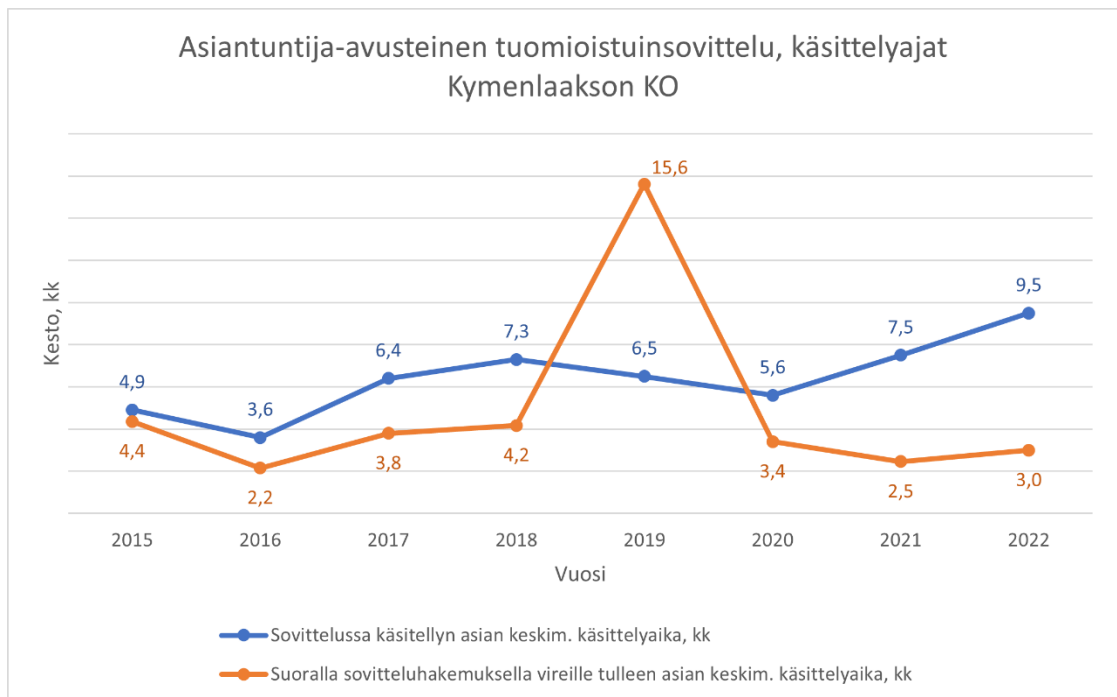
Kuva 7. Asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu, Kymenlaakson kärjäoikeudessa vireille tulleet asiat vuosina 2015–2022

Kokonaisuutena asiantuntija-avusteisten huoltoriitasovitteluiden valtakunnalliset käsittelyajat ovat vuodesta 2015 alkaen olleet pääosin noususuhteessa (suorat hakemukset sekä sovitteluun siirtyneet). Suorin hakemuksin saapuneissa asioissa käsittelyajoissa vaihtelu on epätasaisempaa ja tilastot osoittavat, että käsittelyajat ovat sen sijaan lyhentyneet vuodesta 2020 lähtien (kuva 8). Käsittelyaikoja tarkastellessa tulee huomioida, ettei tilasto erittele asioita, joissa on laadittu kokeilusopimuksia. Oikeusministeriön asiantuntija-avusteisia tuomioistuinsovitteluita tarkastelleen seurantatyöryhmän loppuraportin mukaan kokeilusopimuksia oli laadittu yhteensä 28 %:ssa asioita vuosina 2011–2013 (Oikeusministeriö 2016, 42).

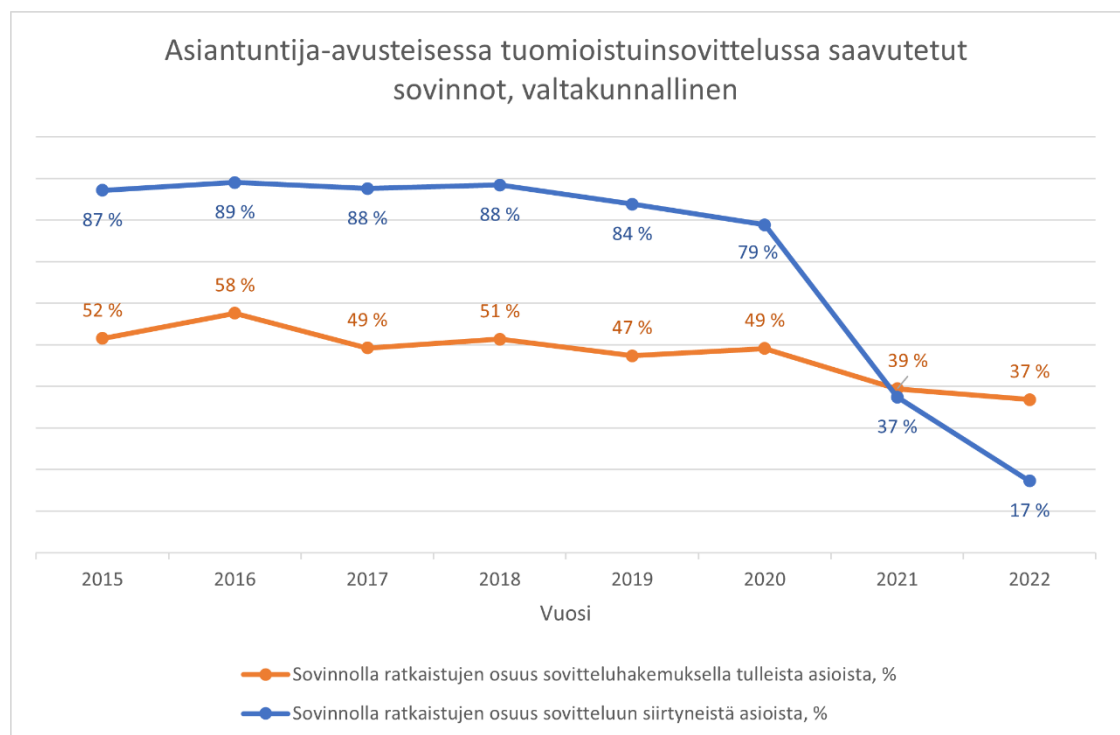
Kuva 8. Asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovittelussa käsitellyjen asioiden keskimääräinen käsittelyaika valtakunnallisesti vuosina 2015–2022

Kymenlaakson kärjäoikeudessa vuosittaiset vaihtelut ovat epäsäännöllisempiä (kuva 9). Kaikkien sovitteluissa ratkaistujen asioiden keskimääräinen käsittelyaika oli vuodelle 2022 noussut kahdessa vuodessa 69,6 %. Suoralla sovitteluhakemuksella saapuneiden asioiden osalta käsittelyaika oli vuodesta 2020 vuoteen 2022 laskenut 11,8 %.

Kuva 9. Asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovittelussa käsitellyjen asioiden keskimääräinen käsittelyaika Kymenlaakson kärjäoikeudessa vuosina 2015–2022

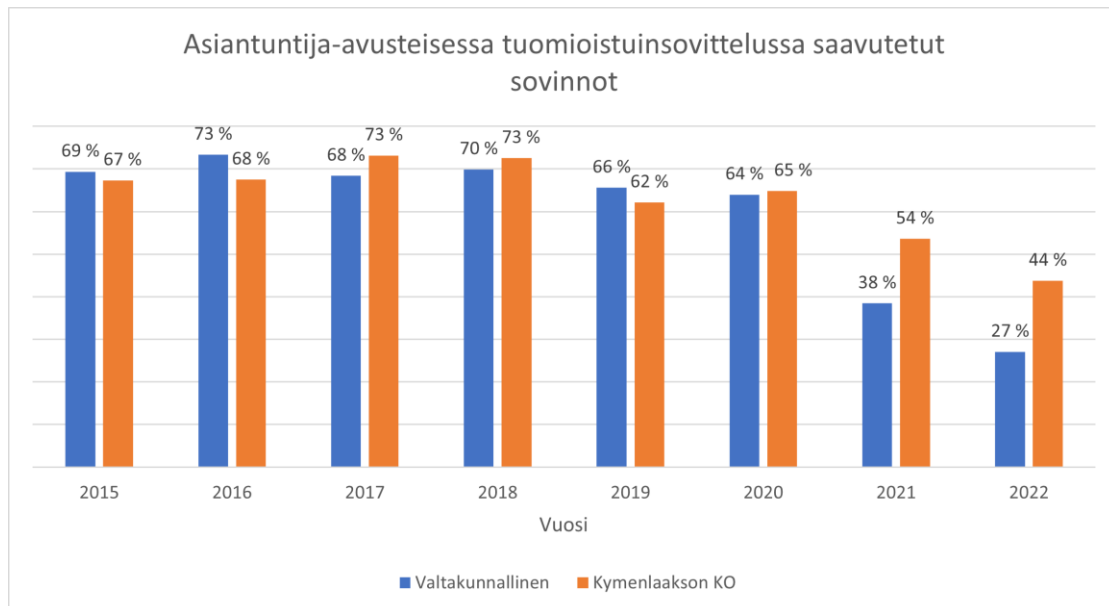
Sovinnolla ratkaistujen asioiden määrät ovat oikeusprosessista sovitteluun siirtyneiden asioiden osalta laskeneet huomattavasti vuodesta 2020 lähtien (kuva 10). Tilastojen osalta huomioitavaa on, että keskiarvot muodostuvat niiden kärjäoikeuksien mukaan, joissa suoria sovitteluhakemuksia on tullut viireille. Tilastojen mukaan esimerkiksi Ahvenanmaan kärjäoikeuteen ei ole saapunut suoria sovitteluhakemuksia vuosien 2015–2022 aikana. Suoria hakemuksia saapui vuosittain vähintään 18 eri kärjäoikeuteen. Oikeusprosessista sovitteluun siirtyneiden asioiden osalta on kaikissa kärjäoikeuksissa tarkastelujakson aikana käsitelty vähintään yksi asia.

Kuva 10. Asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovittelussa sovinnolla ratkaistujen asioiden osuus valtakunnallisesti vuosina 2015–2022

Keskiarvolta sovintoon on päästy kaikkiaan 59,4 %:ssa asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovittelussa käsitellyistä asioista. Oikeusprosessista sovitteluun siirtyneiden asioiden osalta sovinnolla ratkaistujen asioiden osuus on tyypillisesti ollut suurin hakemuksin saapuneita asioita korkeampi. Vuosina 2015–2022 oikeusprosessista siirtyneissä sovintoon on päästy keskiarvoisesti 71,1 %:ssa ja suoralla sovitteluhakemuksella saapuneissa 47,8 %:ssa asioita (kuva 10). Suurin sovitteluhakemuksin saapuneiden asioiden sovintomäärissä on nähtävillä laskua, vaikka viireilletulomäärät (kuva 6, s. 36) ovat pysyneet varsin samana koko tarkastelujakson ajan.

Kuvasta 11 voidaan todeta, että vuonna 2022 sovintoja saavutettiin valtakunnallisesti 27 %:ssa asioita, kun korkeimmillaan sovintoon päätyneiden asioiden määrä on ollut 73,5 % (vuosi 2016).

Kuva 11. Asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovittelussa saavutetut sovinnot vuosina 2015–2022

Kymenlaakson kärjäoikeudessa sovinnolla ratkaistujen asioiden osuus on ollut lähellä valtakunnallisia tasoja, kunnes vuosina 2021 ja 2022 Kymenlaakson kärjäoikeudessa on saavutettu 16–17 prosenttiyksikköä valtakunnallista korkeampia sovintomääriä.

6.2 Kyselyvastaukset

Kymenlaakson kärjäoikeuteen osoitetun kyselyn vastausprosentti oli 50 %. Valtakunnallisen kyselyn osalta vastausprosentti vaihteli sen mukaan, mihin lähtöarvoon vastausmäärää verrattiin. Vastauksia olisi voinut saapua 38 (kaksi jokaisesta kärjäoikeudesta) tai 19 (yksi jokaisesta kärjäoikeudesta) jolloin vastausprosentti olisi 39,5 tai 79 %. Kahden maksimin keskiarvoon (28,5 kpl) perustuvaa 52,6 %:n vastausprosenttia voitaneen pitää kuvaavimpana. Laskentatavasta riippumatta kumpikin kysely täyttää luotettavuusehdon vastausprosenttien ylittäessä luotettavuudelle yleisesti asetetun 20–30 %:n vähimmäisarvon.

Valtakunnallisen kyselyn ensimmäisellä kysymyksellä selvitettiin käräjäoikeutta, jossa vastannut työskentelee. Vastauksia saatiin yhdestätoista eri käräjäoikeudesta, joista neljästä vastauksia saapui kaikkiaan kaksi. Kymenlaakson käräjäoikeuden kyselyssä viimeiseen eli yhdeksänteen ja ainoaan ei-pakkolliseen kysymykseen ei jätetty vastauksia. Kysymyskenttä oli aiheen tai kyselyn vapaata kommentointia varten.

Kymenlaakson käräjäoikeuteen suunnatussa kyselyssä ensimmäisenä kysyttiin seuraavaa: kenen/keiden vastuulla asiantuntija-avusteiseen sovitteluun huoltoriidan osapuolten ohjaaminen on? Vastausvaihtoehtoja oli mahdollista valita useita. Vastanneista kaikki näkivät, että vastuu on yhdessä sekä tuomioistuinten että avustajien. Vastanneista 71,4 % oli lisäksi sitä mieltä, että vastuu kuuluu tuomioistuimen sekä avustajien ohella myös perheoikeudellisille palveluille. Muita vaihtoehtoja vastanneet eivät nostaneet esille.

Seuraava kysymys alkoi lauseella ”asiantuntija-avusteiseen sovitteluprosessiin soveltuvissa riita-asioissa ehdotan osapuolille sovittelua...”, jota kaikki vastanneista jatkoivat vaihtoehdolla ”vaikkei kumpikaan osapuoli ilmaisisi sovitteluhalukkuuttaan”. Muita vastausvaihtoehtoja olivat ”vain, mikäli molemmat --” tai ”vain, mikäli toinen osapuolista ilmaisee sovitteluhalukkuutensa” sekä ”en proaktiivisesti ehdota sovittelua; siirrän asian sovitteluun vain osapuolten nimenomaisesta pyynnöstä”. Omaa aktiivisuutta huoltoriita-asian osapuolten ohjaamisessa asiantuntija-avusteisiin sovitteluihin vastanneet kuvasivat joko erittäin aktiiviseksi (57,1 %) tai melko aktiiviseksi (42,9 %). Vastanneista yksikään ei vastannut olevansa ”ei kovin aktiivinen” taikka ettei ohjaisi lainkaan ja siirtäisi asioita sovitteluun ainoastaan osapuolten nimenomaisesta pyynnöstä.

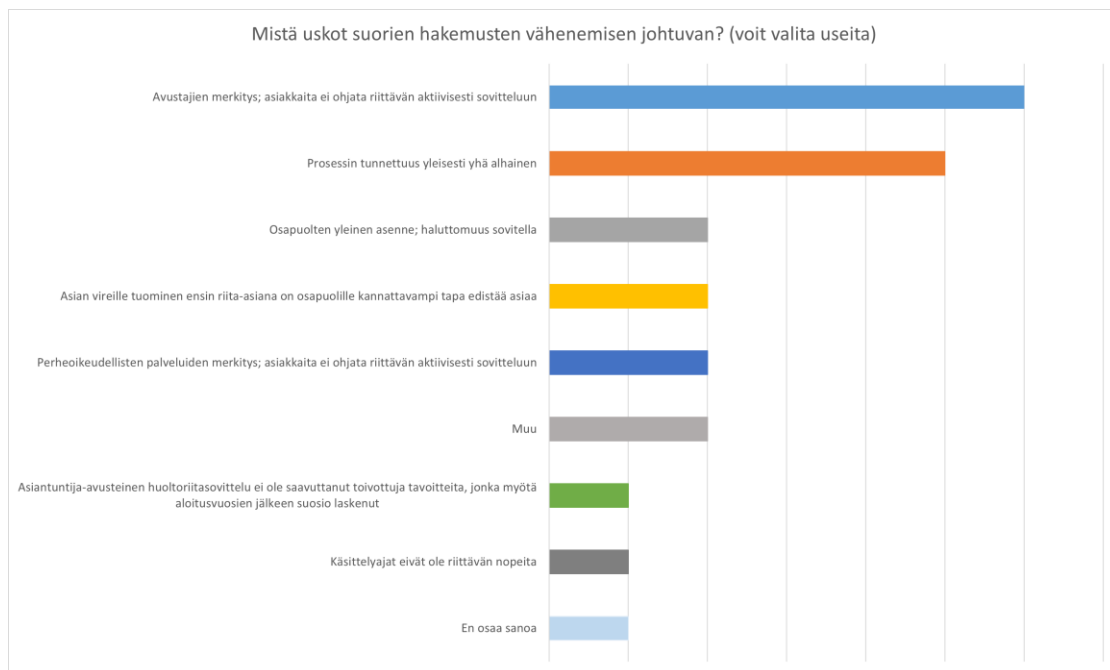
Kymenlaakson käräjäoikeuden tuomareista valtaosa (57 %) kertoi tuovansa asiantuntija-avusteisen sovittelun mahdollisuutta esille osapuolille ensimmäistä kertaa lausumapyyntöjen ohessa tai ennen valmisteluistuntoa. Vastanneista loput 43 % kertoivat nostavansa sovittelumahdollisuutta esille jo asian vireilletulovaiheessa (esimerkiksi suoralla yhteydenotolla ennen lausumapyyntöjä). Yksikään vastanneista ei valinnut sitä vaihtoehtoa, että sovittelumallin mahdollisuutta esiteltäisiin ensimmäistä kertaa valmisteluistunnossa taikka ohjaamista ei toteutettaisi proaktiivisesti lainkaan (”en ohjaa lainkaan, siirrän

asian sovitteluun vain osapuolten nimenomaisesta pyynnöstä”). Myöskään muita toimintavaihtoehtoja ei esitetty avoimen vastauskentän kautta.

Niistä, jotka vastasivat tuovansa asiantuntija-avusteisen sovittelun mahdollisuutta riita-asian osapuolille esiin jo vireilletulovaiheessa, oli 66,7 % arvioinut aktiivisuuttaan erittäin aktiiviseksi ja 33,3 % melko aktiiviseksi. Lausumapyyntöjen ohessa tai ennen valmisteluistuntoa sovittelua esiintuvista 50 % koki olevansa erittäin aktiivisia ja 50 % melko aktiivisia.

Suoralla sovitteluhakemuksella Kymenlaakson käräjäoikeuteen vireille tulleiden asioiden määrien osalta selvitettiin, mitä tekijöitä viraston omat tuomarit näkivät laskeneiden hakemusmäärien taustalla. Kysymys oli seuraava: ”mistä uskot suorien hakemusten vähenemisen johtuvan?” ja vaihtoehdoista oli mahdollisuus valita useita ja jättää myös avoimen kentän vastausvaihtoehtoja. Vastausvaihtoehdon ”avustajien merkitys; asiakkaita ei ohjata riittävän aktiivisesti sovitteluun” valitsi 85,7 % vastanneista ja prosessin alhaisen tunnettuuden kannalla oli 71,4 % (kuva 12).

Syitä nähtiin tasaisesti myös osapuolten sovitteluhalukkuudessa, perheoikeudellisten palveluiden toiminnassa sekä prosessivalinnan puolella. Kaikki itsensä sovitteluihin ohjaamisen osalta aktiivisiksi arvioineet valitsivat sekä prosessin alhaisen tunnettuuden että avustajien merkityksen. Keskimäärin kaikki vastanneet valitsivat kolme vaihtoehtoa.

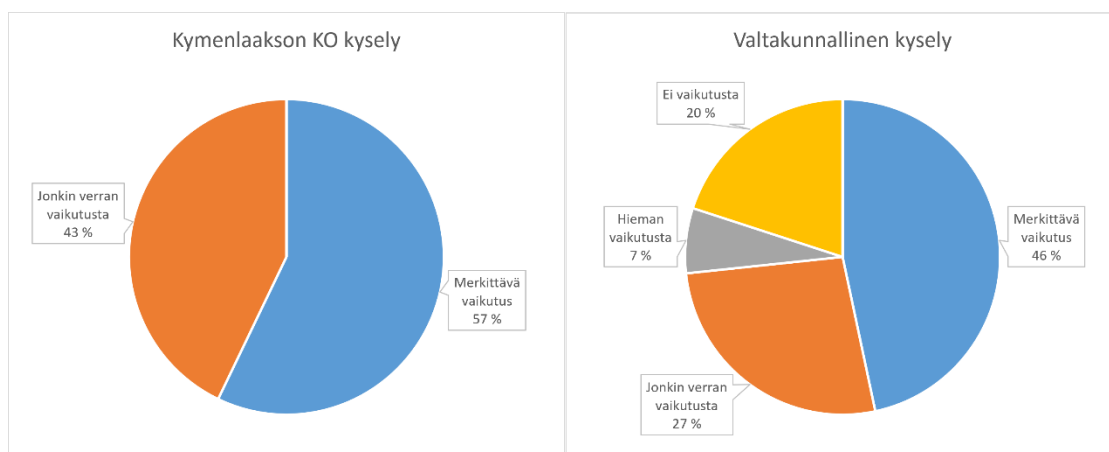

Kuva 12. Kyselytulos suorien hakemusten vähenemisen syistä. Kysely Kymenlaakson käräjäoikeus (kysymys 6).

Muu-vaihtoehtojen vastauksissa viitattiin kasvavaan kulupuoleen sekä Kotkan viraston lakkauttamiseen (kuva 12). Eräs vastanneista totesi, että riskinä on kaksinkertainen lasku, kun sovittelu epäonnistuu, pitkittyy ja asia siirtyy lopulta oikeusprosessissa ratkaistavaksi. Kotkassa sijainneen toisen toimipaikan lakkauttamisen taas nähtiin hankaloittavan niin lastenhoidon järjestämistä kuin istuntopaikalle Etelä-Kymenlaaksosta saapumista (huonot liikenneyhteydet). Näiden realiteettien seurannaisvaikutuksena oikeusprosessi saatettaisiin valita yli sovittelun, koska riski ”turhan” ajan sekä rahan sijoittamisesta sovitteluun, jonka onnistumisesta ei ole takeita, ei nähtäisi kannattavana.

Ensimmäisellä kahden kyselylomakkeen yhteisellä eli niin Kymenlaakson käräjäoikeuden kuin valtakunnallisen kyselyn yhteisellä kysymyksellä selvitettiin näkemyksiä käsittelyaikaisten vaikutuksista. Molemmissa kyselyissä kysymyksen pohjustuksessa todettiin, että ”sovittelulain esitöissä tavoiteajaksi huoltoriidan sovittelun aloittamiseksi on määritelty kuusi viikkoa aloituspäätöksestä.” Pohjustusta jatkettiin esittelemällä valtakunnallisessa kyselyssä valtakunnallista tilastoa käsittelyaikaisten kestoista ja vastaavasti Kymenlaakson käräjäoikeuden kyselyssä kyseisen viraston käsittelyaikoja. Kysymyksenä molemmissa oli seuraava: ”kuinka suuri merkitys käsittelyaikaisten kestolla on nähdäksesi asiantuntija-avusteisiin sovitteluihin hakeutumiseen?”.

Vastausten jakautuminen kyselyittäin nähdään kuvasta 13. Käsittelyaikojen merkitys sovitteluihin hakeutumiseen nähtiin kokonaisuudessaan Kymenlaakson käräjäoikeudessa valtakunnallista näkemystä korkeampana. Merkittävänä vaikutusta piti 57 % ja loput 43 % jonkin verran vaikuttavana. Myös valtakunnallisessa kyselyssä valtaosa vastanneista liki puolet (46 %) koki vaikutuksen merkittävänä. Loput vastaukset jakautuivat kolmen eri vaihtoehdon kesken. Valtakunnallisen kyselyn vastanneista viidennes koki, ettei käsittelyaikojen kestolla ole vaikutusta.

Kuva 13. Kyselytulos käsittelyaikojen vaikutuksista sovitteluihin hakeutumiseen. Kyselyt Kymenlaakson käräjäoikeus (kysymys 5) sekä valtakunnallinen (kysymys 2).

Toisessa kyselylomakkeiden yhteisessä kysymyksessä viitattiin oikeusministeriön julkaisemaan mietintöön sovitteluiden nykytilanteesta sekä kehittämistarpeista (Oikeusministeriö 2023). Kysymyksenasettelussa havaittiin sittemmin erhe (kuva 14). Pohjustukselle muodostui väittämä siitä, että mallia oli ehdotettu vaihtoehdoksi huoltoriitojen sovittelulle, kun mallia oli ehdotettu muiden tuomioistuinsovitteluiden vaihtoehdoksi. Esitetyllä kysymyksellä oli tarkoitus selvittää, tulisiko ehdotetun lainen malli kehittää käyttöön myös huoltoriita-sovitteluihin.

Oikeusministeriön asettama työryhmä julkaisi 25.5.2023 suosituksensa sovittelun tilanteesta sekä kehittämistarpeista oikeusministeriön hallinnonalalla. Mietinnössä viitataan mahdolliseen tuomioistuimen ulkopuolella toteutettavaan sovitteluun, jossa toimijoina olisivat oikeudenhoidon ammattilaiset ja joka muodostaisi vaihtoehdon ~~huolto- ja tuomioistuinsovittelulle~~ **huolto- ja tuomioistuinsovittelulle**. Mietinnössä viitataan Tirrosen (2023) selvitykseen, jossa sovittelumenettelyn edellytyksenä olisi lailla säädellyt menettelysäännöt & sovittelijoiden pätevyysvaatimukset.

Näetkö, että ehdotetunlainen malli tulisi kehittää käyttöön?

*

Kyllä, tuomioistuimen asiantuntija-avusteisen sovittelun rinnalle

Kyllä, korvaamaan tuomioistuimen asiantuntija-avusteinen sovittelu

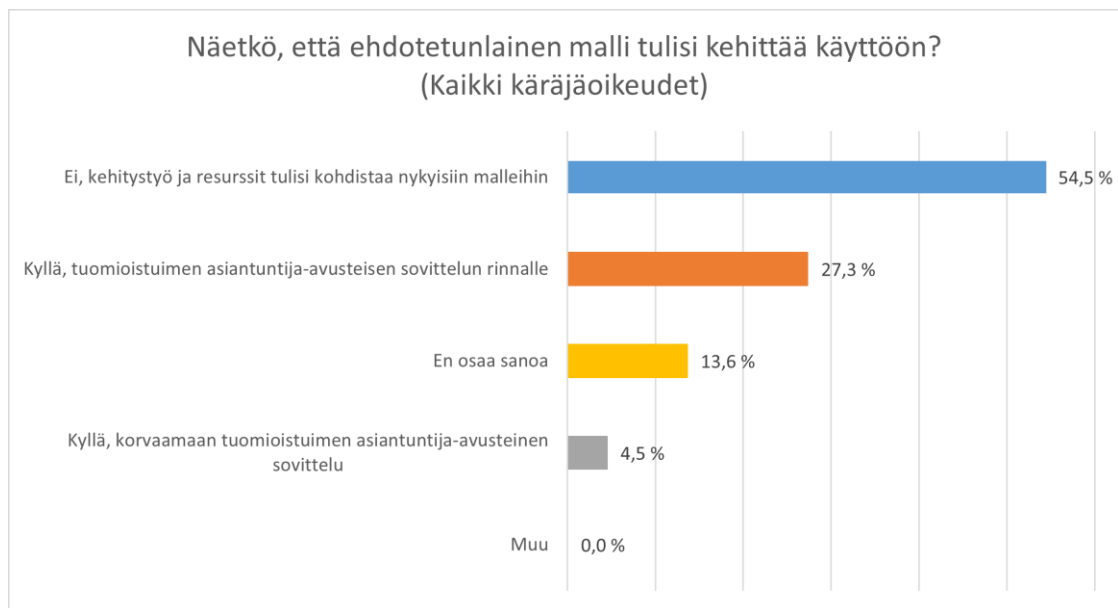
Ei, kehitystyö ja resurssit tulisi kohdistaa nykyisiin malleihin

En osaa sanoa

Muu

Kuva 14. Kysymyksenasettelun erheellinen väittämä. Kyselyt Kymenlaakson käräjäoikeus (kysymys 7) sekä valtakunnallinen (kysymys 4).

Vastaukset päätettiin lyhyesti esittää tässä työssä, sillä tuloksista voidaan erheellisestä kysymyksenasettelusta huolimatta kuvata vastanneiden mielipiteitä vaihtoehdoisen mallin kehittämistä kohtaan. Kuvasta 15 voidaan nähdä, että yli puolet (54,5 %) vastanneista kohdentaisi kehitystyön sekä resurssit nykyisiin malleihin ja vajaa kolmasosa (27,3 %) näkisi tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelun tarpeelliseksi nykyisen mallin rinnalle. Vastanneista 13,6 % vastasi ”en osaa sanoa”. Kannatusta sai myös nykyisen asiantuntija-avusteisen sovittelun korvaaminen kokonaan tuomioistuimen ulkopuolisella mallilla (4,5 %).

Kuva 15. Kyselytulos tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelumallin kehittämistä. Kyselyt Kymenlaakson käräjäoikeus (kysymys 7) sekä valtakunnallinen (kysymys 4).

Valtakunnallisen kyselyn kolmas kysymys oli seuraava: ”Oikeusrekisterikeskuksen tilaston mukaan suoriin sovitteluhakemuksin asiantuntija-avusteisiin huoltoriitasovitteluihin vireille tulleiden asioiden määrissä kokonaisvaihtelu on vähäistä, kun taas riitaprosessista siirtyneiden asioiden osalta määrissä on havaittavissa selkeämpää vaihtelua. Mistä lukemat mielestäsi kertovat?”. Vastanneista 20 % vastasi ”en osaa sanoa”, ja 26,7 % toi muiden kommenttien ohessa esille sen, että asiaa oli vaikea arvioida.

Suoriin hakemuksiin liittyen 20 %:ssa vastauksista todettiin sovittelumallin aseman olevan varsin vakiintunut ja että helpoimmat sekä intresseiltään pienimmät riidat ohjautuisivat jo sinne. Toisaalta esille nousi myös se näkemys, että tietoisuus suoran hakemuksen tekemisen mahdollisuudesta olisi kenties yhä vähäisellä tasolla. Suorien hakemusten määrään nähtiin vaikuttavan laskevasti myös sen, että asian vireilletuominen ensin riita-asiana olisi osapuolille kannattavampaa.

”Riita-asioissa on kanneaikasäännöksiä ja toisaalta koska kynnyks, minkälaisen tahansa, tuomioistuinmenettelyn aloittamiselle riita-asioissa on suuri (kulukysymys), on oikeudenkäynnin käynnistäminen harkittu jo loppuun siinä vaiheessa, kun asia saatetaan tuomioistuimessa vireille. Tämä nähdäkseni vaikuttaa siihen, että riita-asiat tulevat vireille jo kanteella sovittelusuostumuksin, jonka jälkeen riita-asia jatkuu, mikäli sovintoa ei saavuteta. Riita-asioissa vaikuttaa myös se, että asianosaisten niin toivoessa riita-

asian käsittelyä voidaan edistää sovittelun käynnistämisestä huolimatta, jolloin esimerkiksi käsittelypäivät voidaan sopia varalta valmiiksi. Riita-asioiden käsittelyajat ovat siten pitkät, että tällä menettelyllä asianosaiset voivat lyhentää käsittelyn kestoa vrt. tilanne, jossa riita-asian käsittely lähtisi liikenteeseen vasta tuloksettoman sovittelun jälkeen.”

Sovinnon mahdollisuus nähtiin konkretisoituvan osapuolille joskus vasta siinä vaiheessa, kun prosessi oli saatettu jo vireille riita-asiana.

”Ehkä vasta riitaprosessin kestäessä huomataan mahdollisuus sovintoon. Suorassa sovitteluhakemuksessa voi usein olla jo kummallakin osapuolella etukäteen selvitetty halu sovittaa asiaa. Riita-asiana vireillepannussa hakemuksessa ei välttämättä olla edes puheväleissä ja sovitteluhalukkuus selviää vastaa prosessin aikana tai silloin, kun asiaan osallinen kääntyy avustajan puoleen.”

Eräässä vastauksessa todettiin, että sovitteluun siirtyneiden asioiden määrällistä laskua oltaisiin käräjäoikeudessa esitetty johtuvaksi sosiaalipuolen palveluiden paremmalla saatavuudella sekä lasten määrien vähentymisellä. Vuoroasumisen lisääntymisen arvioitiin mahdollisesti helpottaneen vanhempien mahdollisuutta päästä sovintoon lapsen asumisesta jo aikaisemmassa vaiheessa.

Oikeusprosessista sovitteluun siirtyneiden asioiden määrällistä kasvua vuodesta 2015 alkaen kuvattiin johtuvaksi mahdollisesti aktiivisemmasta sovittelumenettelyn markkinoinnista. Koronapandemian vaikutukset etenkin vuoden 2020 sovitteluun siirtyneiden asioiden laskun osalta nostettiin esille 20 %:ssa vastauksista.

”Lasku vuodesta 2020 lukien voi selittyä koronapandemialla, jonka seurauksena halukkuus ”läheisempään” kanssakäymiseen menettelyissä ehkä väheni.”

”-- riitaprosessissa kausittain (esim. koronarajoitusten jäljiltä) käsitellään enemmän asioita, joihin liittyy huomattava lastensuojelullinen intressi. Mainitut asiat eivät sovellu asiantuntija-avusteiseen tuomioistuinsovitteluun samassa laajuudessa kuin suoria hakemuksin tulevat sovitteluasiat.”

Yleisesti huomiota kiinnitettiin myös siihen, että asioiden kokonaismäärät ovat vähentyneet ja että sovitteluun siirtyvien asioiden määrä vaihtelee riitaprosesseihin saapuvien asioiden määrien mukaan. Eräissä vastauksessa pohdittiin lisäksi, onko itse tilastointitavassa tapahtunut muutoksia.

Tulokset kahden kyselylomakkeen yhteisestä kysymyksestä ”kuinka asiantuntija-avusteisiin huoltoriitasovitteluihin liittyvää prosessia tulisi kehittää?” jaettiin neljään pääluokkaan (kuva 16), joita ovat prosessi toimii sellaisenaan, prosessia tulisi muuttaa ja prosessia tulisi kehittää (sisäiset tai ulkoiset tekijät/muuttajat).

		<i>Osuus kaikista vastanneista %</i>
<i>Prosessi toimii sellaisenaan</i>	<i>Ei kehitystarpeita</i>	22,7
<i>Prosessia tulisi muuttaa</i>	<i>Sovittelu pakolliseksi tai ensisijaiseksi vaiheeksi huoltoriidoissa</i>	18,2
<i>Prosessia tulisi kehittää, tuomioistuimen sisäiset</i>	Tuomioistuimen resurssien lisääminen	18,2
	Käsittelyaikojen nopeuttaminen	13,6
	Prosessin tunnettuuden kasvattaminen	13,6
	Tuomareiden koulutuksen lisääminen	9,1
	Käräjäoikeuksien keskinäisen tiedonjaon lisääminen	4,6
	Asiaryhmänä huoltoriitasovitteluiden arvottaminen korkeammalle	4,6
	Valtakunnalliseen tasalaatuisuuden parantaminen (saatavuus & laatu)	4,6
	Prosessin säilyttäminen vapaamuotoisena	4,6
<i>Prosessia tulisi kehittää, tuomioistuimen ulkoiset</i>	Asiantuntijoiden osaamisen lisääminen	22,7
	Perheoikeudellisten palveluiden saatavuuden parantaminen	9,1
	Avustajien koulutuksen lisääminen	4,6
	Avustajien sovittelumyönteisyyden kasvattaminen	4,6
	Asiakkaiden osallistumisaktiivisuuden kasvattaminen	4,6
	Avustajien käytön lisääminen oikeusapusäänöksiä muuttamalla	4,6

Kuva 16. Kyselytulos asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun kehittämis- tai muutostarpeista. Kyselyt Kymenlaakson käräjäoikeus (kysymys 8) sekä valtakunnallinen (kysymys 5).

Vastanneista 22,7 % näki, että prosessi on sellaisenaan onnistunut eikä kehitystarpeita ole. Sellaisenaan toimivan prosessin kannalla olleet nostivat vastauksissaan ohella esille mm. seuraavia seikkoja: avustajien asenne sekä osaaminen alueella on hyvällä tasolla, menettelyyn pääsy on helppoa ja prosessina menettely on vapaamuotoinen. Mallin nähtiin toimivan erittäin hyvin tai vähintään suhteellisen hyvin ja eräs vastanneista totesi suoraan, ettei akuutteja kehitystarpeita ole.

Teeman prosessin pakollisuudesta nosti esille 18,2 % vastanneista.

”Se tulisi säätää pakolliseksi kaikissa huoltoriitajutuissa eli että ei pääse oikeudenkäyntiin, ellei ensin ole ollut sovittelussa.”

”Mietittävää olisi ehkä siinä, että olisiko "pakkosovittelu" mahdollinen, jos jompikumpi osapuolista sitä haluaa.”

”Kaikissa lapsiasioissa sovittelu voisi olla pakollinen vaihe.”

Sisäisiin ja ulkoisiin kehitystarpeisiin erotelluissa pääluokissa resurssit, käsittelyajat, tunnettuus sekä asiantuntijoiden osaaminen nousivat esille voimakkaimmin. Tuomioistuimen resurssien lisäämisen tarve nousi esille 18,2 %:ssa vastauksista.

”Resursseja sovitteluihin tulisi lisätä siten, että sovittelujen huomiointi osana työmäärää tulisi kompensoitua oikein.”

”Lisää tuomareita tarvitaan. Se on tärkein asiaan vaikuttava seikka.”

”Resursseja lisää. Käsittelyajat ovat varsin pitkiä perheiden akuutteihin tilanteisiin nähden.”

Käsittelyaikojen osalta vastanneet (13,6 %) totesivat mm., että sovittelupäivään kuluu hakemuksen saapumisesta liian pitkä aika ja että lähes kaikki huoltoriita-asiat saataisiin ensin sovitteluun, mikäli sovitteluistunto järjestettäisiin 2 viikon kuluessa suostumuksista. Tunnettuutta ja ihmisten tietoisuutta sovittelusta tuli 13,6 %:n mielestä lisätä mm. tehokkaamman markkinoinnin sekä tiedottamisen kautta. Tuomareiden kouluttamisen lisääminen näki tärkeänä 9,1 %. Muita teemoja olivat käräjäoikeuksien keskinäisen tiedonvaihdon tärkeys, sovitteluiden valtakunnallisen tasalaatuisuuden ja saavutettavuuden merkitys, sekä prosessin vapaamuotoisena säilyttäminen sen joustavuuden mahdollistamiseksi. Lisäksi todettiin, että sovittelut yleisesti ovat hankalia sekä sovittelijaa henkisesti kuormittavia, ja ne tulisi asiaryhmänä arvottaa korkealle.

Asiantuntija-avustajiin kohdistuvat teemat sisällytettiin tuomioistuimen ulkoisten tekijöiden puolelle. Asiantuntijapalveluiden tuottaminen kuuluu hyvinvointialueille ja yksittäisten asiantuntijoiden osaamiseen sekä kouluttamiseen liittyvät ratkaisut tehdään tuomioistuimen ulkopuolella, vaikka itse koulutuksesta

vastaa tuomioistuinvirasto. Esimerkiksi se, millainen lähtökokemus asiantuntijaksi osoitetulla henkilöllä on, ei ole tuomioistuimen valittavissa.

”Tuomareiden ja asiantuntija-avustajien jatkuva tarpeellinen kouluttaminen tulee turvata.”

Kyselyvastauksista yli viidesosassa (22,7 %) nostettiin esille asiantuntijoiden osaamisen lisäämiseen sekä ammattitaidon ylläpitämiseen liittyviä huomioita. Koulutuksen ja asiantuntijuuden lisääminen nähtiin tärkeänä ja esiin nousi myös näkemys ylläpitokoulutuksen tarjoamisen tarpeellisuudesta. Asiantuntijoiden koulutuksen lisäämisen ohella huomioitiin se, että myös keskinäisiä keskusteluja tulisi lisätä. Vastauksesta jäi tulkinnanvaraiseksi se, tarkoitetaanko keskusteluilla tarkemmin asiantuntijoiden keskinäisiä vai yhdessä sovittelutuomareiden kanssa käytäviä keskusteluja.

Koulutuksen tarpeellisuutta nähtiin myös avustajapuolelle kohdistettuna. Perheoikeudellisten palveluiden saatavuuden osalta nousi kaksi erillistä alateemaa. Todettiin, että riitoihin tulisi tarttua ennen niiden vaikeutumista ja se voisi onnistua alemmalla kynnyksellä tuomioistuimen ulkopuolella. Vastausta tulkitaan tässä yhteydessä niin, että käytännössä kyseeseen tulevat ensisijaisesti perheoikeudelliset palvelut. Perheoikeudellisten palveluiden sekä muiden vanhemmuuden tukimuotojen heikon saavutettavuuden nähtiin lisäksi johtavan siihen, etteivät vanhemmat ehdi saada lainkaan tukea esimerkiksi kokeilusopimusjaksojen aikana. Ratkaisuna tähän pohdittiin lisäpalveluiden kytkemistä osaksi sovintomenettelyä. Näin tukimuotojen käyttö ei myöskään jäisi osapuolten oman aktiivisuuden varaan.

”-- Kuitenkin moni vanhempi hyötyisi siitä, että useidenkin kuukausien kokeilusopimusten ajalla vanhemmuutta tuettaisiin muutoinkin kuin sopimusmalleja testaamalla. Käytännössä jonot perhepalveluihin tms. tukimuotoihin voivat olla niin pitkät, että ilman suoraa/aikaraamitettua ohjausta vanhemmat eivät niitä edes ennätäisi sovittelun aikana hyödyntää.”

Paikallisten avustajien sovittelumyönteisyyden kasvattaminen sekä vanhempien saaminen osallistumaan sovitteluihin nousivat ulkoisten tekijöiden kehi-

tyskohteina Kymenlaakson käräjäoikeudesta saaduissa vastauksissa. Valtakunnallisesti nostettiin esille myös kulupuolta ja sen laajempia vaikutuksia menettelyihin liittyen.

”Tulisi myös miettiä sitä, voisiko kummallekin osapuolelle antaa oikeusapua tuloista riippumatta, jotta osapuolet olisivat tasapuolissa asemassa prosessissa. Avustajien käyttö yleensä edesauttaa merkittävästi sovinnon syntymistä. Nykyään omalla kustannuksellaan riitelevillä osapuolilla ei monestikaan ole avustajaa kustannussyistä ja se vähentää sopimusten syntymistä, kun osapuolella voi olla epärealistinen käsitys mahdollisen oikeudenkäynnin lopputuloksesta.”

Yhden vastauksen osalta kysymystä ei kommentoitu.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Asenteellisuuksia sekä käytänteitä koskevassa Kymenlaakson käräjäoikeuden kyselyn osiossa tuloksia voinee pitää viraston kannalta toivotun- sekä mahdollisesti myös odotetunlaisina. Asioita ohjataan sovitteluihin proaktiivisesti, omaa toimintaa kuvataan erittäin tai melko aktiiviseksi ja oikeusprosessissa riidan osapuoliin ollaan yhteydessä myös jo ennen varsinaisia lausumapyyntöjä. Tutkielmassa välteltiin vastausten ennakoarvailua ja kysymysten kautta avattiin mahdollisuus myös poikkeavien tulosten ilmitulolle. Mikäli vastanneet olisivat esimerkiksi arvioineet aktiivisuuttaan matalaksi, olisi virastolle muodostunut tällaisen uuden tiedon kautta mahdollisuus lähteä selvittämään aktiivisuustason taustalla vaikuttavia syitä.

Lapsioikeuteen liittyvien hakemusasioiden valtakunnalliset vireilletulomäärät korreloivat asiantuntija-avusteisiin huoltoriitasovitteluihin oikeusprosessista siirtyvien asioiden määrien kanssa. Suoralla sovitteluhakemuksella saapuneiden asioiden osalta vastaavaa keskinäistä riippuvuutta ei sen sijaan ole havaittavissa. Tilastoista voitaisiin johtaa kaksi erilaista johtopäätöstä. Yksi selitys suorien hakemusten tasaisuudelle voisi olla se, etteivät kokonaismäärien vaihtelut näy suorien hakemusten vireilletulomäärissä, jos vähäisten juttumäärien vuosina niitä on tullut vireille normaalia enemmän. Tällöin se, mikä näkyisi ensiolettamalla käyrän nousuna, näyttäytyykin tilastossa määrien tasaisuutena muiden asamäärien laskujen aikana. Toisaalta voitaisiin katsoa, että suorien

hakemusten määrät ovat yksinkertaisesti pysyneet sovittelumallin käyttöön-
otosta lähtien samoina eivätkä huoltoriita-asioiden kokonaismäärät vaikuta nii-
hin.

Kyselyvastauksissa hakemusten vähenemistä niin kokonaisuutena hakemus-
asioissa kuin oikeusprosessista sovitteluun siirtyneissä asioissa selitettiin ko-
ronapandemian, lakimuutosten (mm. vuoroasuminen), sosiaalipalveluiden pa-
remman saatavuuden sekä lasten määrien vähenemisen kautta. Kun asiakas-
kuntaa on määrällisesti vähemmän ja samalla vanhemmuuden tukimuotojen
saatavuus kasvaa, lienee luontevana lopputulemana se, että sopimuksiin
päästään esimerkiksi lastenvalvojilla aiempaa herkemmin ja nopeammin. Jäl-
kimmäisen etuna on riittäisyyksiin nopeampi puuttuminen, joka taas vähentä-
nee ohella riitojen monimutkaistumista.

On myös mahdollista, että lakimuutoksen myötä vuoroasumisen vakiintuminen
on helpottanut vuodesta 2019 alkaen lisäksi vanhempien keskinäistä sopi-
mista, jolloin vahvistettuja sopimuksia taikka viranomaisten myötävaikutusta ei
välttämättä ole tarvittu aiemmassa mittakaavassa. Teemaa voisi olla kiintoisaa
tarkastella vertaamalla hakemusasioiden määriä siihen, kuinka lastenvalvojen
luona laadittujen sopimusten määrät ovat kehittyneet suhteessa eroperheiden
määriin, eli ovatko vanhempien keskinäisten, ei-viranomaisilla-vahvistettujen
sopimusten määrät lisääntyneet. Yhteenvetona; sovitteluissa käsiteltävien asi-
oiden määrät ovat laskeneet, mutta käsittelyajat kokonaisuudessaan nous-
seet.

Kysyttäessä näkemyksiä siitä, miksi suurin hakemuksin vireille tulevissa asi-
oissa määrällinen vaihtelu on vähäistä, kun taas oikeusprosessista siirtyvissä
vaihtelu on selkeämpää, totesi osa vastanneista kysymykseen vastaamisen
olevan vaikeaa. Siinä missä kysyneen oli mahdollisesti vaikean aiheen lisäksi
haastavaa valita mihin tarkalleen vastata, oli analysoinnissa vaikeaa tulkita,
mihin tarkalleen vastattiin. Kysymys tuotti yleisluontoisia vastauksia liittyen
suoriin hakemuksiin sekä oikeusprosesseista sovitteluun siirtyneisiin asioihin.
Kysymyksen olisi voinut myös kohdentaa pelkkien suorien hakemusten osuu-
teen kysyen esimerkiksi seuraavasti: ”miksi suorien hakemusten määrissä
vaihtelu on vähäistä?”.

Osassa vastauksista ei voitu vetää varmaa johtopäätöstä siitä, mihin vastannut tarkalleen viittasi vastatessaan seuraavaan kysymykseen: ”mistä lukemat mielestäsi kertovat?”

”Ehkä suorissa hakemuksissa osapuolet/riidan kohde ovat paremmin selvillä tai asia on ”sovinnollisempi”.

”Riitaisuudet ovat kestäneet asianosaisten välillä jo aikaa ja mahdollisesti mutkistuneet.”

”Tilastoinnista.”

Kyselyihin vastanneista yksikään ei suoranaisesti tarttunut suorien hakemusten määrien tasaisuuteen. Selitykseksi määrien tasaisuudelle voitaisiin kyselyvastauksista poimia esimerkiksi teema mallin vakiintuneisuudesta. Tällöin sovittelumalli olisi käyttöön otostaan lähtien tavoittanut tasaisesti vuosittain tietyn perusjoukon, jossa riitaisuuden taso olisi mahdollisesti myös melko vakio. Hakemusmäärät eivät ole laskeneet, mutteivat toisaalta ole nousseetkaan.

Oikeusministeriön seurantatyöryhmä oli nostanut loppuraportissaan (Oikeusministeriö 2016, 9) esille sen, että suorien hakemusten määriä tulisi merkittävästi kasvattaa. Nyt tarkasteltujen tilastojen valossa sekä oikeusministeriön sovittelun nykytilaa tarkastelleen selvityksen (Oikeusministeriö 2023, 41) mukaan tilanne ei kuitenkaan ole muuttunut. Suorien hakemusten määrät ovat edelleen aloitusvuosien tasolla. Lienee yhteenvetona perusteltua todeta, että vakiintumista olisi kyllä tapahtunut, muttei tavoiteltua kehitystä.

Suorien sovitteluhakemusten osalta positiivisena kehityssuuntana voidaan pitää käsittelyaikojen nopeutumista. Hakemusmäärien osalta tulee kuitenkin huomioida se, että perheoikeudellisten palveluiden parempi saatavuus saattaa laskea suorien sovitteluhakemusten määriä. Tällöin hakemusten vähenemisen taustalla on negatiivisen sijasta positiivinen kehityssuunta, kun tuomioistui-
meen vireilletulemisen sijasta sama asia on mahdollisesti saatu ratkaistuksi jo sosiaalipalveluiden puolella.

Huomattavimmat vaihtelut suorien hakemusten määrissä Kymenlaakson käräjäoikeudessa voivat selittyä jo sillä, että koska pienemmissä käräjäoikeuksissa asiamäärät ovat jo lähtökohtaisesti pienempiä, voivat kausittaiset normaalit

vaihtelut näyttäytyä valtakunnallisia arvoja radikaalimpina. Lisäksi syitä on mahdollista löytää muista alueellisista tekijöistä.

Kymenlaakson käräjäoikeudessa viraston sisäisen kyselyn mukaan paikallisten avustajien asenne eli se, ettei asioita ohjattaisi riittävästi sovitteluun, koettiin hakemusmäärien osalta merkittävimmäksi tekijäksi. Toinen oli prosessin tunnettuus. Yleisenä huomiona todettakoon, että näiden voidaan myös katsoa kytkeytyvän osin yhteen: tunnettuus voi olla huonoa niin asiakkaiden kuin avustajien keskuudessa, jolloin se mikä saattaa näyttäytyä joskus asenteellisuutena, voi myös mahdollisesti selittyä tietämättömyydellä. Valtakunnalliset suorien hakemusten määrät mahdollisesti pysyvät tasaisina sen takia, että ne virastot, joissa sovittelumallin osalta on haasteita taikka asiamäärien vähene- mistä vaihtelevat kausittain.

Kun esitetään kysymys käsittelyaikojen merkityksestä sovitteluun hakeutumisen suhteen, tulee vastausta tarkastella sen mukaan, keneltä asiaa kysytään. Yli puolet kaikista kyselyyn vastanneista tuomareista oli sitä mieltä, että vaikutus on merkittävä. Toisaalta valtakunnallisen kyselyn vastanneista huomionarvoinen osa eli viidennes vastanneista oli sen sijaan päinvastaista mieltä. Se, millaisia jakaumia saataisiin, mikäli vastaajina olisivat huoltoriita-asioiden osapuolet taikka näiden avustajat, voidaan vain arvailla. On mahdollista, että merkitys on asiakkaille suurempi kuin miltä se tuomioistuimen näkökulmaan näyttäytyy. Kyselyvastauksista sekä teoria-aineistosta on kuitenkin jo tunnistettu käytäntö, jossa prosesseja saatetaan vireille tarkoituksella ensin riita-asiana sovittelusuostumuksin, jotta voidaan osaltaan hallita juuri asian ratkaisemisen kokonaisuutta.

Asiantuntija-avusteisten huoltoriitasovitteluiden keskimääräisten käsittelyaikojen kasvua voivat selittää useat tekijät. Kokeilusopimusten määrien tilastotarkastelu voisi antaa välineitä teeman tarkemmalle pohdinnalle, kun kasvaneita käsittelyaikoja saattaa selittää jo mahdollinen kokeilusopimusten käytön lisääntyminen oikeusprosessista sovitteluun siirtyneissä asioissa. Kyselyiden kautta esille nousseista teemoista tuomioistuinten resurssipula vaikuttanee käsittelyaikoihin oleellisesti. Huomioon tulisi myös ottaa asioissa pyydettyjen olosuhdeselvitysten määrät sekä niiden laatimiseen kuluneet ajat.

Paikoin niin tämän kyselyn vastauksissa kuin vapaamuotoisissa keskusteluissa tuomareiden sekä avustajien kanssa on tullut esille kokemuksia siitä, että huoltoriidat olisivat luonteeltaan monimutkaistuneet ja hankaloituneet vuosien saatossa. Tuomareiden kuormittuneisuutta sekä oman viraston sovittelumyönteisyyden kasvattamisen merkitystä ovat tuomarit tuoneet esille niin oikeusministeriön sovittelumallia raportoineiden seurantaryhmien mietinnöissä kuin tämän tutkielman kyselytuloksissa. Sovittelumallin pilotointivaiheessa oli tunnistettu, että alkuvaiheessa tavoitetut käsittelyajat olivat nimenomaisesti tuomareiden antaman erityisen panoksen ansiota ja samanlaisen työtahdin ylläpito vaatisi huomiota sovittelutuomareiden kokonaistyömäärän suhteen.

On mahdollista, että jatkuvassa nousussa olleet kokonaiskäsittelyajat ovat vaikuttaneet osapuolten yleiseen sovitteluhalukkuuteen. Toisaalta väittämää ei tue se, että suorien hakemusten osalta käsittelyaikojen nopeutuminen ei kuitenkaan vastaavasti ole kasvattanut niihin saapuvien asioiden hakemusmääriä. Tilastoista ei voida tehdä varmoja johtopäätöksiä sen suhteen, kuinka suuri vaikutus käsittelyajoilla on asiakkaisiin ja avustajiin sovitteluprosessiin hakeutumisen suhteen. Voinee yleisluontoisesti todeta, että sovittelumalli, jonka lähtötarkoitus oli olla nopea prosessi oikeudenkäynteihin verrattuna, kärsii mainehaittaa käsittelyaikojen pidentyessä. Herää lisäksi kysymys siitä, onko tieto suurin sovitteluhakemuksin saapuneiden asioiden käsittelyn nopeutumisesta tavoittanut vielä asiakkaiden taikka avustajien huomiota.

Asiantuntija-avusteisissa tuomioistuinsovitteluissa saavutettujen sovintojen osalta tilastot osoittavat erityisen jyrkkiä laskuja oikeusprosessista sovitteluun siirtyneiden asioiden osalta. Vuonna 2022 tilastojen mukaan sovintoon oli päästy keskiarvolta vain 17 %:ssa asioita, kun vuosina 2015–2020 määrät olivat 79–89 %:n vuosiluokkaa (kuva 10, s. 39). Näin merkittävät vaihtelut sovintomäärissä herättävät kysymyksen myös itse tilastotietojen luotettavuudesta.

Riitojen pitkittymistä sekä sitä kautta monimutkaistumista voitaisiin ajatella mahdollisena seurauksena osin pitkittyneistä käsittelyajoista, jolloin kerrannaisvaikutuksena asioissa olisi myös aiempaa hankalampaa saavuttaa sovintoja. Asiantuntijoiden osaamisen lisääminen sekä kouluttamistarve nousi kyselyvastauksissa voimakkaasti esille ja koulutusta haluttiin lisättäväksi myös tuomareille sekä avustajille. Voidaanko koulutustarpeen ilmaisemisen päätellä

heijastelevan osin sitä, että riittämättömästi tuettu osaaminen vaikuttaisi myös sovitteluissa saavutettujen sovintojen määriin?

Kun huoltoriita-asioita saatetaan sovitteluhalukkuudesta huolimatta vireille ensin riita-asiana, vaatii se kahden eri tuomarin työpanoksen. Ilmiön voidaan katsoa lisäävän tuomioistuimen työmäärää päällekkäisyyksien johdosta. Aineistosta ei käy ilmi se, kuinka tyypillistä menettely on taikka kuinka kauan sitä ajallisesti on toteutunut. Mikäli kyseessä on vasta uusi nouseva trendi, voidaan menettelyn katsoa tulevaisuudessa lisäävän työvaiheiden päällekkäisyyksiä sekä sitä kautta myös resurssien kulumista.

Oikeusministeriön suunnittelutyöryhmä toi vuonna 2010 esille mielipiteen, jonka mukaan lakimuutostarpeiden osuutta tulisi selvittää asiantuntija-avustajan käytön kytkemiseksi osaksi oikeudenkäyntiä. Mallin nähtiin olevan hyödyllinen oikeusprosessien puolella, mutta sovitteluprosessiin se oli nopeasti kytkettävissä pilotoinnin mahdollistamiseksi. Sittemmin uuden sovittelumallin seurantaryhmien raporteissa ei viitattu suunnittelutyöryhmän ehdotukseen.

Aineistosta ei käy ilmi, selvitetiinkö lakimuutosten osuutta ja mikäli kyllä, millä perustein malli on pysytetty sovitteluiden puolella. Nyt kyselyyn vastanneista tuomareista 18,2 % toi vastauksissaan esille sen mielipiteen, että asiantuntija-avusteisen sovittelun tulisi olla pakollinen taikka ensisijainen vaihe oikeusprosessille. Tunnettuuden, markkinoinnin ja sidosryhmäyhteistyön (avustajat, perheoikeudelliset palvelut) elementit on nostettu esiin sovittelumallin kriittisimpinä pisteinä. Kärjistäen, pakollisena ensivaiheena tai osana oikeudenkäyntiä oleva asiantuntija-avusteinen malli ei olisi riippuvainen tiedottamisesta, ei markkinoinnista taikka avustajien toimintamalleista eikä vastaavia päällekkäisiä työvaiheita tuomioistuimessa muodostuisi.

Vaihtoehtoisen sovittelumallin kehittämistä nykyisen rinnalle vastusti yli puolet (54,5 %) vastanneista. Kehitystyö ja resurssit haluttiin kohdistettavan nykyiseen malliin.

”--liian monien erilaisten sovittelumallien olemassaolo voi johtaa samaan ongelmaan kuin riita-asioissa eli mihinkään ei kerry riittävää asiantuntemusta ja käytännöt muodostuvat eri alueilla erilai-

siksi, jolloin asiakkaiden yhdenvertaisuus vaarantuu, mitään järjestelmää ei tunneta riittävän hyvin ja niitä käytetään vähän, jolloin myös sovittelijoiden asiantuntemus vähenee.” (Valtakunnallisen kyselyn vastaus, kysymys 4.)

Lähes kolmasosa (27,3 %) kuitenkin näki, että rinnakkaiselle mallille olisi tilaa. Herää kysymys siitä, liittyivätkö syyt osaltaan paljon esille nousseisiin resurssikysymyksiin, esimerkiksi vaihtoehtoisen mallin kehittäminen tuomioistuimen työtaakkaa keventäväksi ratkaisuksi.

Lopulta eniten kannatusta vastanneiden keskuudessa sai kuitenkin se, ettei itse prosessissa olisi erityisiä kehitystarpeita vaan että se toimisi hyvin jo sellaisenaan. Tätä kokemusta tukee osin oikeusministeriön selvitys sovittelun kokonaiskentän nykytilanteesta, jossa esitetään selvitettäväksi ”voitaisiinko huoltoriitojen sovittelussa saatuja hyviä kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä hyödyntää myös joissain muissa riita-asioissa” (Oikeusministeriö 2023, 41). Prosessin vapaamuotoisuutta pidettiin myös tärkeänä sekä jatkossakin säilyttämisen arvoisena. Voitaisiin myös nähdä, että ehdotukset sovittelumallin pakolliseksi tai ensisijaiseksi vaiheeksi muuttamisesta liittyvät pohjimmiltaan kokemukseen asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelumallin onnistuneisuudesta.

8 LOPUKSI

Tutkimusongelmaan sekä siitä johdettuihin tutkimuskysymyksiin saatiin vastauksia käytetyin menetelmin ja avointen kysymysten tulokset muodostivat yhden työn arvokkaimmista osuuksista.

Tutkimuksen tuloksia voitaisiin pitää niin toimeksiantajalle kuin muille käräjäoikeuksille yleishyödyllisenä, sillä vastaavassa laajuudessa sovittelumallin tilaa ei tiettävästi lähivuosina ole tutkittu. Selvitystä voisi lisäksi olla mahdollista käyttää tukiaineistona esimerkiksi uusien aiheen parissa työskentelevien perhdytyksissä taikka eri sidosryhmien yleistiedon kasvattamisessa.

Usein eri menetelmin hankittu aineisto tuki aiheen tarkastelua halutussa laajuudessa, mutta ohella lisäsi työmäärää huomattavasti. Haasteelliseksi osoitautui myös aihevalinnan suhteuttaminen opinnäytteelle asetettuun enimmäislaajuuteen.

Se, että aiheesta oli löydettävissä runsaasti korkealuokkaista teoria-aineistoa, tuki aiheeseen perehtymistä, mutta asetti samalla työlle myös korkeamman laatutavoitteen. Tutkielman laatiminen virkasuhteen ohella loi käsitystä siitä, millaisia resursseja sekä aikatauluvalintoja vastaavan kaltaiset projektit vaativat esimerkiksi työn ohella toteutettavan jatkokoulutautumisen kannalta.

Mielenkiintoisin yksittäinen havainto tutkielman aikana oli se, että asiantuntija-avusteisen sovittelumallin suunnittelutyöryhmä oli raportissaan 2010 ehdottanut asiantuntija-avustajan käyttöä osana oikeudenkäyntiä, ehdottaen myös lainsäädännön muutostarpeiden selvittämistä. Kun tuomareilta nyt kysyttiin sovittelumallin muutos- tai kehitystarpeita, oli miltei viidennes vastanneista sovittelun pakollisuuden tai vähintään ensisijaisuuden kannalla. Jatkotutkimukseksi ehdottaisin kyseisten teemojen syvempää tarkastelua.

LÄHTEET

Aaltonen, A.-K. 2020. Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa: lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. 2., uudistettu painos. Helsinki: Edita. E-kirja. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/Record/kaakkuri.226176> [viitattu 27.5.2023].

Araneva, M. 2022. Lapsen suojeleminen: toteuttaminen ja päätöksenteko: käsikirja lapsen asioista päättävälle. 2., uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent. E-kirja. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/Record/kaakkuri.229243?sid=4058156882> [viitattu 24.2.2024].

Ervasti, K. & Attias, M. (toim.) 2022. Sovittelu ja sen sovellukset. Helsinki: Edita.

Hakalehto, S. & Toivonen, V. (toim.) 2021. Lapsen oikeudet perheessä. Helsinki: Kauppakamari.

HE 186/2013. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 ja 10 §:n sekä sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta.

Huhtaniemi, A. 2021. Sanasto tulkkaustoimeksiantoon valmistautumisen väli-
neenä - Kehyksenä follo eli asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen tuomioistuin-
sovittelu. Tampereen yliopisto. Informaatioteknologian ja viestinnän tiede-
kunta. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202104273787> [viitattu 3.9.2023].

Kananen, J. 2008. Kvali: Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 93. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2011. Kvantti: Kvantitatiivisen opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 118. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kontula, O. 2013. Yhdessä vai erikseen? Tutkimus suomalaisten parisuhteiden vahvuuksista, ristiriidoista ja erojen syistä. Väestötutkimuslaitoksen katsauksia E 47/2013. Helsinki: Väestöliitto ry. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.vaestoliitto.fi/verkkojulkaisut/yhdessa-vai-erikseen/> [viitattu 2.10.2023].

Kymenlaakson käräjäoikeuden toimintakertomus. 2022. Tuomioistuinlaitos. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/karajaoikeudet/kymenlaakson-karajaoikeus/fi/index/toimintakertomukset.html> [viitattu 19.5.2023].

Laki lapsen elatuksesta 5.9.1975/704.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 29.4.2011/394.

Oikeusministeriö. 2010. Mietintöjä ja lausuntoja 61/2010. Asiantuntija-avustajan käyttö huoltoriitojen sovittelussa. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-466-995-5> [viitattu 27.5.2023].

Oikeusministeriö. 2012. Selvityksiä ja ohjeita 2/2012. Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2012. Väliraportti. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-167-8> [viitattu 27.5.2023].

Oikeusministeriö. 2016. Selvityksiä ja ohjeita 12/2016. Ei niin suurta riitaa, ettei sopu sitä sovita - Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovitelman seurantar ryhmän loppuraportti. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-503-4> [viitattu 9.6.2023].

Oikeusministeriö. 2023. Sovittelun tilanne ja kehittämistarpeet oikeusministeriön hallinnonalalla: Sovittelutoimintaa edistävän työryhmän suositukset. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-563-0> [viitattu 27.5.2023].

Oikeus.fi. 2016. Kymenlaakson käräjäoikeuden laamanniksi Markku Almgrén WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2016/kymenlaaksonkarajaoikeudenlaamanniksimarkkualmgren.html> [viitattu 9.6.2023].

Oikeus.fi. 2021. Oikeusapu. Tietoa oikeusavusta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/oikeusapu/fi/index.html> [viitattu 3.9.2023].

Peltonen, L., Haavisto, V., Heinonen, H. & Elonheimo, H. 2022. Suomalaisen sovittelun tila ja mahdollisuudet. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:30. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. E-kirja. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-012-7> [viitattu 4.10.2023].

Seppola, R. 2023. Liiketalous- ja yhteiskuntatieteen tutkimusstrategiat, menettelmät. Helsinki: Books on Demand. E-kirja. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/Record/kaakkuri.229853?sid=3760710437> [viitattu 20.12.2023].

Tuomioistuinlaitos. 2020. Huoltajuus ja tapaaminen. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/asiat/perheasiat/huoltajuusjatapaaminen.html#> [viitattu: 11.7.2023].

Tuomioistuinlaitos. 2021. Käräjäoikeudet. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinlaitos/tuomioistuimet/yleisettuomioistuimet/karajaoikeudet.html#> [viitattu 19.5.2023].

Tuomioistuinlaitos. 2022a. Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu käräjäoikeudessa. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/asiat/perheasiat/huoltajuusjatapaaminen/asiantuntija-avusteinen-huoltoriitojensovittelukarajaoikeudessa.html> [viitattu 11.7.2023].

Tuomioistuinlaitos. 2022b. Tuomioistuinlaitoksen organisaatio. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinlaitos.html#> [viitattu 9.6.2023].

Tuomioistuinlaitos s.a. Tuomioistuimet. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index.html> [viitattu 9.6.2023].

Tuomioistuinvirasto s.a. Tuomioistuinlaitoksen vuositilastoja - Käräjäoikeudet. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrl-joiOGE1NDQxNDgtYjI2Yy00Yzk1LWFMtUUtNjNkNzA4ZDMxYTczliwidCI6Ij-djMTRkZmE0LWMwZmMtNDcyNS05ZjA0LTc2YTQ0M2RIYjA5NSIsImMiOjh9> [viitattu 11.10.2023].

Vilka, H. 2021. Tutki ja kehitä. 5., päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/Record/kaakkuri.227023?sid=3764461208> [viitattu 21.1.2024].

Kysely, Kymenlaakson KO

Tutkielma asiantuntija-avusteisten huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun nykytilasta

* Pakollinen

1

Kenen/keiden vastuulla asiantuntija-avusteiseen sovitteluun huoltoriidan osapuolten ohjaaminen mielestäsi on? (voit valita useita)

*

Perheoikeudelliset palvelut

Avustajat

Tuomioistuimet

Muu

2

Asiantuntija-avusteiseen sovitteluprosessiin soveltuviissa riita-asioissa ehdotan osapuolille sovittelua ... *

vain, mikäli molemmat osapuolet ilmaisevat sovitteluhalukkuutensa

vain, mikäli toinen osapuolista ilmaisee sovitteluhalukkuutensa

vaikkei kumpikaan osapuoli ilmaisisi sovitteluhalukkuuttaan

en proaktiivisesti ehdota sovittelua; siirrän asian sovitteluun vain osapuolten nimenomaisesta pyynnöstä

3

Kuinka *aktiivisesti* mielestäsi ohjaat huoltoriita-asioissa osapuolia asiantuntija-avusteiseen sovitteluun? *

- Erittäin aktiivisesti
- Melko aktiivisesti
- En kovin aktiivisesti
- En ohjaa lainkaan; siirrän asian sovitteluun vain osapuolten nimenomaisesta pyynnöstä

4

Missä riita-asian käsittelyvaiheessa tuot esille asiantuntija-avusteisen sovittelun mahdollisuutta ensimmäisen kerran? *

- Vireilletulovaiheessa; esimerkiksi suora yhteydenotto ennen lausumapyyntöjä
- Lausumapyyntöjen ohessa ja/tai ennen valmisteluistuntoa
- Valmisteluistunnossa
- En ohjaa lainkaan; siirrän asian sovitteluun vain osapuolten nimenomaisesta pyynnöstä
- Muu

5

Sovittelulain esitöissä tavoiteajaksi huoltoriidan sovittelun aloittamiseksi on määritelty kuusi viikkoa aloituspäätöksestä. Suoralla sovitteluhakemuksella vireille tulleiden asioiden keskimääräinen käsittelyaika Kymenlaakson käräjäoikeudessa oli vuonna 2022 yhteensä 3 kuukautta ja vuonna 2021 yhteensä 2,5 kuukautta. Valtakunnallisesti vastaavat luvut olivat 4 ja 4,7 kuukautta.

Kuinka suuri merkitys käsittelyaikojen kestolla on nähdäksesi asiantuntija-avusteisiin sovitteluihin hakeutumiseen?

*

- Merkittävä vaikutus
- Jonkin verran vaikutusta
- Hieman vaikutusta
- Ei vaikutusta
- Muu

6

Suoria sovitteluhakemuksia asiantuntija-avusteiseen huoltoriitojen sovitteluun saapui oikeusrekisterikeskuksen tilaston mukaan Kymenlaakson kärjäoikeuteen vuonna 2019 vain kaksi, kun edeltävinä vuosina määrät ovat olleet 11-15 hakemuksen vuosiluokkaa. Sittemmin hakemusmäärät ovat olleet hienoisessa nousussa, saavuttamatta kuitenkaan vuosien 2015-2018 tasoa.

Mistä uskot suorien hakemusten vähenemisen johtuvan? (voit valita useita)

*

- Käsittelyajat eivät ole riittävän nopeita
- Prosessin tunnettuus yleisesti yhä alhainen
- Avustajien merkitys; asiakkaita ei ohjata riittävän aktiivisesti sovitteluun
- Osapuolten yleinen asenne; haluttomuus sovitella
- Perheoikeudellisten palveluiden merkitys; asiakkaita ei ohjata riittävän aktiivisesti sovitteluun
- Asiantuntija-avusteinen huoltoriitasovittelu ei ole saavuttanut toivottuja tavoitteita, jonka myötä aloitusvuosien jälkeen suosio laskenut
- Asian vireille tuominen ensin riita-asiana on osapuolille kannattavampi tapa edistää asiaa
- En osaa sanoa
- Muu

7

Oikeusministeriön asettama työryhmä julkaisi 25.5.2023 suosituksensa sovittelun tilanteesta sekä kehittämistarpeista oikeusministeriön hallinnonalalla. Mietinnössä viitataan mahdolliseen tuomioistuimen ulkopuolella toteutettavaan sovitteluun, jossa toimijoina olisivat oikeudenhoidon ammattilaiset ja joka muodostaisi vaihtoehdon huoltoriitojen tuomioistuinsovittelulle. Mietinnöissä viitataan Tirrosen (2023) selvitykseen, jossa sovittelumenettelyn edellytyksenä olisi lailla säädellyt menettelysäännöt & sovittelijoiden pätevyysvaatimukset.

Näetkö, että ehdotetunlainen malli tulisi kehittää käyttöön?

*

- Kyllä, tuomioistuimen asiantuntija-avusteisen sovittelun rinnalle
- Kyllä, korvaamaan tuomioistuimen asiantuntija-avusteinen sovittelu
- Ei, kehitystyö ja resurssit tulisi kohdistaa nykyisiin malleihin
- En osaa sanoa
- Muu

8

Mikä olisi nähdäksesi asiantuntija-avusteisten sovitteluiden oleellisin kehittämistä taikka muutosta vaativa osa-alue?

*

Kirjoita vastaus

9

Vapaa sana (ei pakollinen)

Voit kommentoida esimerkiksi aihetta taikka kyselyä sen kysymyksineen/annettuine vastausvaihtoehtoineen

Kirjoita vastaus

Valtakunnallinen kysely, käräjäoikeudet

Tutkielma asiantuntija-avusteisten huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun nykytilasta

* Pakollinen

1

Käräjäoikeus, jossa työskentelet *

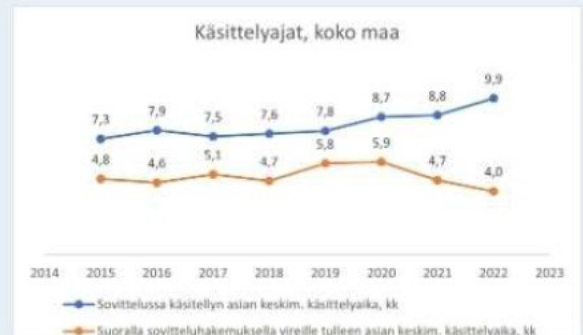
- Ahvenanmaan KO
- Etelä-Karjalan KO
- Etelä-Pohjanmaan KO
- Etelä-Savon KO
- Helsingin KO
- Itä-Uudenmaan KO
- Kainuun KO
- Kanta-Hämeen KO
- Keski-Suomen KO
- Länsi-Uudenmaan KO
- Lapin KO
- Oulun KO
- Päijät-Hämeen KO
- Pirkanmaan KO
- Pohjanmaan KO
- Pohjois-Karjalan KO
- Pohjois-Savon KO
- Satakunnan KO
- Varsinais-Suomen KO

2

Sovittelulain esitöissä tavoiteajaksi huoltoriidan sovittelun aloittamiseksi on määritelty kuusi viikkoa aloituspäätöksestä. *Suoralla sovitteluhakemuksella* saapuneen asian keskimääräinen käsittelyaika on kahdeksan vuoden jaksolla tarkasteltuna ollut 4,9 kk ja kuluneen kolmen vuoden jaksolla 4,8 kk.

Kuinka suuri merkitys käsittelyaikojen kestolla on nähdäksesi asiantuntija-avusteisiin sovitteluihin hakeutumiseen? *

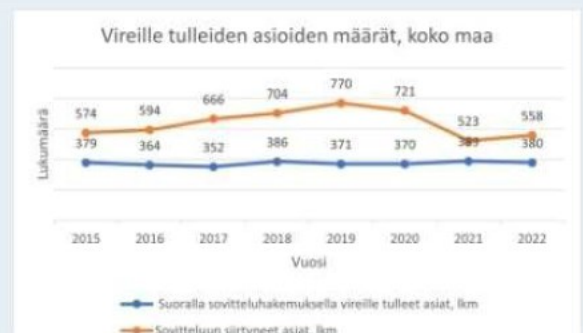
- Merkittävä vaikutus
- Jonkin verran vaikutusta
- Hieman vaikutusta
- Ei vaikutusta
- Muu

3

Oikeusrekisterikeskuksen tilaston mukaan suurin sovitteluhakemuksin asiantuntija-avusteisiin huoltoriitasovitteluihin vireille tulleiden asioiden määrissä kokonaisvaihtelu on vähäistä, kun taas riitaprosessista siirtyneiden asioiden osalta määrissä on havaittavissa selkeämpää vaihtelua.

Mistä lukemat mielestäsi kertovat? *

Kirjoita vastaus

4

Oikeusministeriön asettama työryhmä julkaisi 25.5.2023 mietintönsä sekä suosituksensa sovittelun tilanteesta ja kehittämistarpeista oikeusministeriön hallinnonalalla. Mietinnössä viitataan mahdolliseen tuomioistuimen ulkopuolella toteutettavaan sovitteluun, jossa toimijoina olisivat oikeudenhoidon ammattilaiset ja joka muodostaisi vaihtoehdon huoltoriitojen tuomioistuinsovittelulle. Mietinnöissä viitataan Tirrosen (2023) selvitykseen, jossa sovittelumenettelyn edellytyksenä olisi lailla säädellyt menettelysäännöt & sovittelijoiden pätevyysvaatimukset.

Näetkö, että ehdotetunlainen malli tulisi kehittää käyttöön? *

- Kyllä, tuomioistuimen asiantuntija-avusteisen sovittelun rinnalle
- Kyllä, korvaamaan tuomioistuimen asiantuntija-avusteinen sovittelu
- Ei, kehitystyö ja resurssit tulisi kohdistaa nykyisiin malleihin
- En osaa sanoa
- Muu

5

Kuinka asiantuntija-avusteisiin huoltoriitasovitteluihin liittyvää prosessia tulisi mielestäsi kehittää? *

Kirjoita vastaus